

REGIONALNI PLAN ZA NASLEĐE CENTAR

2015 - 2018

Support to the Promotion of Cultural Diversity

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Regionalni plan za nasleđe Centar

2015 - 2018

maj 2015
Priština

Uvodna reč

Zajednice širom sveta sve više i više traže način da postanu aktivnije u lokalnoj vlasti i da odlučuju o tome na koji način će se upravljati njihovim lokalnim resursima. Demokratsko učešće uz inkluzivni pristup prema svima, vođenje računa o pravima na poštovanje običaja sopstvene kulture neophodno je za dobrobit zajednica u kojima se višestruki identiteti i različitost smatraju važnim resursima.

Nasleđe, kao jedan od osnova savremenog života, igra ključnu ulogu u lokalnom ekonomskom razvoju budući da bi odgovorna briga i upravljanje nasleđenim resursima mogli da predstavljaju nešto od čega bi zajednice mogle da imaju koristi. Zajednički projekat Evropske unije / Saveta Evrope – Podrška promovisanju kulturne raznolikosti na Kosovu* (PKRK) je inovativan po načinu na koji se lokalne zajednice uključuju u brigu i upravljanje svojim nasleđem, dok se razvoj metodologija i programa koji odgovaraju lokalnom senzibilitetu zasnivao na dogovorenim standardima.

Pomoću ovog integrisanog pristupa nasleđu i raznolikosti, Plan za nasleđe spaja najistaknutije karakteristike zajednica u regionalni okvir. Pored dobro poznatih nasleđenih resursa, on pokušava da poveže i nematerijalne aspekte savremenog života zajednice i da ga poveže sa različitim načinima na koje nasleđe ima svoju ulogu. Budući da je takve prirode da podstiče učešće, u izradi Plana za nasleđe od samog početka lokalni akteri su podsticani na sve veću i veću ulogu kao i u planovima koji se odnose na njegovu budućnost. Tokom celog procesa naročita pažnja je bila posvećena održivosti i preduzete su neophodne mere u obliku konkretnih primera i uputstava, kao i u obliku izgradnje lokalnih kapaciteta za sprovođenje akcija.

Plan za nasleđe je koristan alat kojim će se obezbediti platforma za lokalne zainteresovane strane da udruže svoje snage u okviru regionalne strategije i prokrčiti put za jačanje veze između akcija u kojima učestvuje šira zajednica i formiranja politike na centralnom nivou, budući da nudi dinamičan i sistematski pristup lokalnim procesima razvoja uz korišćenje postojećih nasleđenih resursa.

Iako podstiče koordinirane akcije opština na centralnom Kosovu, ovaj plan postavlja i zajednički okvir za sve regije na Kosovu budući da svi oni slede istu proceduru u svojim oblastima. U skladu sa principima demokratskog učešća, raznolikosti i inovativnih akcija, ovaj proces je usmeren ka tome da dovede do razvoja Plana za nasleđe Kosova koji će pomoći vlastima Kosova u postizanju njihovog cilja da se približe evropskim normama i standardima.

Nadam se da će rad na Zajedničkom projektu PKRK koji se odnosi na davanja primera putem tehničke pomoći podstići vlasti da olakšaju rad lokalnih aktera i stvoriti uslove da zajednice više cene i štite naše zajedničko nasleđe i da njime bolje upravljaju.

Klaudija Lučiani

Direktor Direktorata za demokratsku upravu
Savet Evrope
Strazbur

* Ovaj naziv ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SBUN 1244 i mišljenjem MSP-a o proglašenju nezavisnosti Kosova.

Moderne boginje

Nikome od onih koji su nekada videli antropomorfnu figurinu od terakote pod nazivom „Boginja na tronu“ ili „Majka zemlja“, koja se nalazi u predgrađu Prištine, nisu potrebna predavanja o moći nasleđa: ovaj jedinstveni prikaz žene, star preko pet hiljada godina, postao je simbol Prištine i Kosova!

Činjenica da takva blaga predstavljaju Kosovo nije samo pitanje tradicije. Mnoga od tih otkrića predstavljaju i konkretan rezultat skorašnjeg zajedničkog programa podrške Promovisanju kulturne raznolikosti na Kosovu (PKRK), koji je uglavnom finansirala Evropska unija, a sproveo Savet Evrope.

Dovoljno je preći u drugo predgrađe Prištine i preskočiti nekoliko vekova: kulturna istorija srednjeg veka ogleda se u manastiru Gračanica, sagrađenom 1321. godine. Danas se, pored Pećke patrijaršije i manastira Dečani, manastir Gračanica nalazi na Uneskovoj listi svetske baštine.

Upravo zbog toga su ovi planovi i osmišljeni, napravljeni, razrađeni, odobreni i objavljeni: da bi se prošlost ponovo oživila, da bi ljudi dobili ideje kakve su promene moguće kada vratimo u život neke stare, gotovo zaboravljene vrednosti, kao što su dijalog i međusobno razumevanje. Možemo to nazvati raznolikošću, održivim razvojem ili, jednostavno, kvalitetom života: suština je u tome da građani uvek treba da imaju koristi od dobrih ideja koje se sprovode u delo.

U glavnom gradu Prištini, u koju se toliko mnogo ljudi doseljava i iz koje se toliko njih iseljava i u kojoj je isprepleteno toliko mnogo interesa, savremeni značaj važnog nasleđa se ponekad teže postiže, ali je neophodno da se razume njegov značaj za lokalni razvoj i unapređenje kvaliteta života. Time svest o nasleđu postaje veoma konkretnizovana: počinju da se stvaraju novo znanje, nova radna mesta, nove poslovne šanse i – što je najvažnije – nove ideje novih generacija.

Iskreno se nadam da će ovaj Plan za nasleđe podstići sve zainteresovane strane da dokažu da mogu s ponosom da se prisećaju svoje prošlosti i da budu okrenuti ka budućnosti. Uz takvo shvanjanje, svi oni će učestvovati u procesu koji ne predstavlja samo još jedan u nizu „pilot-projekata“, već može da posluži kao inspiracija za ostale prelete preko teških terena naše savremene krize.

Samuel Žbogar,

Načelnik Kancelarije Evropske unije i
specijalni predstavnik EU na Kosovu

Uvod

Svi koji su učestvovali u programu Podrška promovisanju kulturne raznolikosti na Kosovu (PPKRK) radili su to sa ciljem da se društvene zajednice što više transformišu kroz participativnu demokratiju, uz korišćenje nasleđa kao zajedničke vrednosti. Svi su bili usmereni ka obezbeđivanju dobrobiti zajednica što je ključni faktor koji doprinosi obezbeđivanju fundamentalnih ljudskih prava, kroz unapređenje kvaliteta života i životne sredine.

Unapređenjem kvaliteta života i životne sredine nameravamo da podstaknemo društveni život zasnovan na aktivnim pojedincima, koji su posvećeni i slobodno i demokratski učestvuju u procesu razvoja. Taj demokratski proces razvoja treba da se zasniva na održivom korišćenju resursa lokalnog nasleđa, stvaranju šansi za jednak pristup tim resursima, kao i na pravednoj raspodeli koristi između naroda na dostojanstven način.

Poseban način na koji su zajednice uključene upraksama svakodnevnog života, gde oni aktivno učestvuju u procesu odlučivanja u cilju ekonomskog i socijalnog razvoja, od presudne je važnosti kako bismo mi lakše mogli da sagledamo svu kompleksnost zajedničkog života. Kroz međukulturni dijalog pruža nam se prilika da stvorimo neophodno međusobno razumevanje, da se međusobno razumem i redefinišemo naše odnose. Naš sadašnji život i naši izgledi za budućnost često su pod uticajem naše sopstvene prošlosti i zajedničkog nasleđa.

Nasleđe se jednostavno može opisati kao kulturna i prirodna dobra i resursi koje su civilizacije nasleđile iz prošlosti dok na lokalnom nivou nasleđe predstavlja isprepleteno mnoštvo zajednica, mesta, priča i predela. Kako ćemo ga lično doživljavati često zavisi od našeg uzrasta – za decu je nasleđe obično nešto „staro“ i istorijsko, za odrasle je nasleđe možda identitet, dok stariji nasleđe mogu da povezuju sa „zlatnim vremenima iz prošlosti“ i „gubitkom“ vrednosti. Ali na nekom nivou svi uzrasti prepoznaju važnost nasleđa .

Prepoznavanje važnosti nasleđa ne znači uvek i vrednovanje i razumevanje nasleđa. Nasleđe je i predmet uništavanja, nekada svesnog, iz kompleksnih razloga, ili nesvesnog, jer je ostvljeno da propadne, dezintegriše se i nestane.

Prepoznavanje vrednosti raznolikog nasleđa, poštovanje i postavljanje na pravo mesto u istoriji, izazovan je ali i uzbudljiv proces, ako se njime upravlja na odgovoran način.

Plan za nasleđe za centralni deo Kosova jeste proizvod inicijative lokalne zajednice u okviru komponente za lokalni ekonomski razvoj zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope, Podrška promovisanju kulturne raznolikosti na Kosovu (PPKRK), i predstavlja nastavak pilot projekta koji je već urađen za zapadi deo Kosova. Ovim planom se obezbeđuje okvir za utvrđivanje najpogodnijih strategija za unapređenje ciljeva, u kontekstu razvoja održivih inicijativa koje se odnose na nasleđe i komponente turizma u okviru opšte strategije za turizam u regionu.

Komponenta lokalnog ekonomskog razvoja (LER) projekta PPKRK inspirisana je Pilot projektom za lokalni razvoj (PPLR) u okviru Regionalnog programa Saveta Evrope za kulturno i prirodno nasleđe u jugoistočnoj Evropi.

Iako je projekat PPKRK I i II bio više usmeren da prati već poznate inicijative koje su bile fokusirane na nasleđe i razvoj turizma kroz nasleđe, on je oduvek težilo ka održavanju veza sa Regionalnim programom kako bi se doprinelo naporima koji se ulažu u drugim zemljama u regionu. Naš rad usmeren ka nasleđu stvara platforme na kojima se različiti problemi relevantni za zajednice prepliću u okviru konkretnih akcija, čime se daje primer društva kakvo mi želimo da izgradimo.

Nakon uspeha procesa na izradu plana za nasleđe zapadnog Kosova, sada je on proširen na ostala tri regiona Kosova.

Na koncept Plana za nasleđe uticao je uspešan primer modela Irskog veća za nasleđe, dok su stručnjaci iz Irskog veća za nasleđe pomagali u procesu oblikovanja Planova za nasleđe i davali podršku jačanju kapaciteta zainteresovanih strana na lokalnom nivou. Sprovođenje plana za nasleđe u četiri regiona zasniva se na metodologiji koja se pokazala kao uspešna u zapadnom delu Kosova, a koja uključuje angažovanje zajednice, prikupljanje podataka, procenu izvodljivosti, pilot akcije, napore usmerene ka jačanju kapaciteta, pripremu i sprovođenje plana za nasleđe.

Usvojen je sistematski, analitičan i strukturisan pristup zasnovan na lokalnim prednostima, slabostima, šansama i opasnostima vezanim za razvoj održivih inicijativa a u vezi sa nasleđem i turizmom u određenom regionu. Pilot akcije koje su se odvijale istovremeno u svim regionima dale su znatan doprinos u formulisanju plana za nasleđe.

Osnovna strategija podrazumeva uključivanje inicijativa koje se odnose na nasleđe i razvoj turizma u vezi sa nasleđem uz razvoj sektora opštег turizma u regionu.

Strategija je usmerena ka podizanju svesti, obrazovanju, obuci i predloženim akcijama koje se donose na kulturno i prirodno nasleđe, i bavi se praktičnim pitanjima kao što su potreba stalnog prikupljanja/vrednovanja podataka, zaštita, restavracija, signalizacija, dostupnost informacija i obezbeđenost određenog lokaliteta, a sve to kroz proces partnerstva i saradnje u koji su uključene sve zainteresovane strane i akteri na centralnom nivou, nivou opštine, zajednice, kao i oni koji se bave nasleđem i turizmom u regionu.

Za ovaj proces koji se zasniva na partnerstvu, saradnji i zajedničkom vlasništvu, u centralnom delu Kosova glavni partner je bio nevladina organizacija Kosovska Inicijativa za Stabilnost (IKS), koja radi sa svim zajednicama.

Plan za nasleđe sadrži osam delova, u kojima se naglašava suština nasleđa u središtu života zajednice, daje se opšti pregled nasleđa u regionu, upoznaje se sa idejom o izradi plana za nasleđe i opisuje se kako je nastao ovaj plan nasleđa. Pored toga, on se osvrće i na promenu stavova i pristupa lokalnih zainteresovanih strana do kojih je došlo tokom procesa rada na planu i koje naglašavaju strateška pitanja koja je potrebno razmotriti u razvojnem procesu. Naposletku, u njemu se daju ciljevi i sa njima povezana rešenja koja je moguće postići uz jasnu „mapu puta“ za primenu plana kao i kratak pregled atraktivnosti iz svake opštine u regionu u kontekstu plana za nasleđe.

Projekat PPKRK nastoji da naglasi organsku vezu između nasleđa i različitih načina na koje se ono manifestuje uz minimalizaciju razlika između materijalnog i nematerijalnog kulturnog nasleđa i prirodnog nasleđa kroz sveobuhvatan, participativan i integrativan pristup u kome sve zajednice imaju pravo glasa i svoje mesto. U njemu se takođe podstiče uključivanje savremene umetnosti kao forme izražavanja nasleđa, raznolikosti i različitih identiteta u ovom regionu. To je neophodno za društveno uključivanje i održivi ekonomski razvoj.

Mi koji smo uključeni u projekat PPKRK verujemo da će ovaj regionalni Plan za nasleđe imati bitan uticaj na lokalni razvoj u centralnom Kosovu, koji će postepeno dovesti do Plana za nasleđe Kosova i predstavljati pozitivan primer za ostale regije u Evropi.

Hakan Šearer Demir
Vođa tima PPKRK

Teri Oregan
Stručnjak Saveta Evrope

ZAHVALNOST

Želeli bismo da izrazimo zahvalnost svim zainteresovanim stranama koje su aktivno učestvovale u pravljenju ovog plana, a naročito:

- Članovima zajednice u svih sedam opština,
- Volonterima iz zajednice,
- NVO: Kosovska Inicijativa za Stabilnost PPKRK međuopštinskim radnim grupama iz Prištine, Podujeva, Gračanice, Kosova Polja, Obilića, Lipljana i Glogovca,
- PPKRK članovima regionalne radne grupe,
- Regionalnom centru za kulturno nasleđe u Prištini i Institutu za zaštitu spomenika
- Gradonačelnicima Prištine, Podujeva, Gračanice, Kosova Polja, Obilića, Lipljana, Glogovca,
- Ministarstvu kulture, omladine i sporta;

Stručnjacima koji su doprineli izradi plana u različitim fazama

- Teri Oregan, Irska, stručnjaku SE,
- Lijamu Skotu, Irsko veće za nasleđe,
- Juliji Tričkovskoj, specijalisti PPKRK za kulturno nasleđe,
- Valmiri Gaši, Ministarstvo za životnu sredinu i prostorno planiranje,
- Fadilu Bajraktariju, Institut za zaštitu prirode,
- Meriti Gorani Bajiri, RCCH u Prištini;

Partnerskim organizacijama koje su podržale proces izgradnje kapaciteta

- Irsko veće za nasleđe, Irska;

Koordinatoru HDP – Centralni region

- Brikenu Hodži;

Koordinatoru za lokalni ekonomski razvoj u PPKRK i regionalnom koordinatoru za centralno Kosovo

- Harmoniji Radonići,
- Arifu Muharemiju.

Spisak skraćenica

BIOFOR-UNK	Biodiverzitet i šumarstvo; Ugovor o neograničenom kvalitetu
ZKN	Zakon o kulturnom nasleđu
KNbG	Kulturno nasleđe bez granica
SE	Savet Evrope
URIS	Uporedne regionalne integracijske studije
OCD	Organizacije civilnog društva
EP	Evropsko partnerstvo
APEP	Akcioni plan za Evropsko partnerstvo
EOG	Ekološki odgovorna grupa
EU	Evropska unija
EU CARDs	Pomoć Evropske unije zajednici za rekonstrukciju, razvoj i stabilizaciju
BDP	Bruto domaći proizvod
GIZ	Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju)
GTZ	Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (Nemačka organizacija za tehničku saradnju)
MMRG	Međuministarska radna grupa
PNR	Program za nasleđe i raznolikost
MZN	Mreža zajednica za nasleđe
MRG	Međuopštinska radna grupa
PPLR	Pilot projekat za lokalni razvoj
LER	Lokalni ekonomski razvoj
ZPP	Zakon o prostornom planiranju
MPŠRR	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
MKOS	Ministarstvo za kulturu, omladinu i sport
MEST	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
MŽSPP	Ministarstvo za zaštitu životne sredine i prostorno planiranje
MLS	Ministarstvo za lokalnu samoupravu
MTI	Ministarstvo trgovine i industrije (Odsek za turizam)
MST	Ministarstvo saobraćaja i telekomunikacija
NVO	Nevladine organizacije
PKRK	Promocija kulturne raznolikosti Kosova
RCKN	Regionalni centar za kulturno nasleđe
RRG	Regionalna radna grupa
SPC	Srpska pravoslavna crkva
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
USAID	Agencija Sjedinjenih država za međunarodni razvoj

01

Stari šadrvan u Prištini, XVII/XVIII vek

NASLEĐE U SREDIŠTU ŽIVOTA ZAJEDNICE

1.1 Šta je nasleđe?

Nasleđe je sve što smo nasledili iz prošlosti uključujući spomenike, arheološke i druge nasleđene objekte, graditeljsko nasleđe, religijsko nasleđe, flora, fauna, staništa divljih životinja, geologija i topografija, predeli, genealogija, tradicionalna muzika, igre, manifestacije i priredbe, folklor, artefakti iz tradicionalnog života, usmeno nasleđe i lokalna istorija.

Nasleđe je vitalni deo našeg identiteta i osećaja pripadnosti. To je neodvojivi deo našeg svakodnevnog života i izuzetan resurs koji doprinosi dobrobiti društava uključujući zaposlenje, rekreaciju, zdravlje, učenje i uživanje. Društvena vrednost nasleđa je neprocenjiva u tom smislu što obezbeđuje fokus oko koga se zajednica angažuje i sarađuje, inspiriše nas da se ponosimo karakterom naših ulica i predela i podstiče nas da se brinemo o našem svakodnevnom okruženju.

Ne postoji smisleno ekonomsko objašnjenje za podršku nasleđu jer inicijative koje se baziraju na nasleđu i turizam imaju presudnu ulogu u razvoju privrede. Inicijative i turizam koji se zasniva na nasleđu donose posao i održivi finansijski prihod kada se uklope u sveobuhvatni razvojni program.

“ Nasleđe obuhvata i materijalne i nematerijalne elemente koji su odraz kulture i kreativnosti ljudskih zajednica od pamтивека како и bogate разноликости и лепоте природног окружења. ”

Nasleđe obuhvata i materijalne i nematerijalne elemente koji su odraz kulture i kreativnosti ljudskih zajednica od pamтивека како и богате разноликости и лепоте природног окружења.

1.2 Vrednost nasleđa

U prošlosti, nasleđe je često pogrešno doživljavano kao nešto za šta su odgovorne isključivo vlade i akademici. Ali isto kao što postoji vlasništvo nad nasleđem na centralnom/državnom nivou, tako je ono i vlasništvo zajednica, pa čak i pojedinaca. Većina domaćinstava čuva „porodično

nasleđe” u obliku nameštaja, ukrasa, knjiga i dokumenata, fotografija, priča, pesama,istorije, pa čak i odeće koje se prenosi sa kolena na koleno. Nasleđe je vitalni sastojak obrazovnih programa u celom svetu. Svi nivoi društva prepoznaju da nasleđe ima vrednost koju nije uvek moguće izmeriti u novčanom smislu.

Složeno vlasništvo i vrednosti koje se prisuju nasleđu mogu da posluže kao objašnjenje zašto je ono toliko često ugroženo. Njegova simbolična vrednost ponekad može da dovede do razaranja u konfliktnim situacijama. To što se smatra da nema novčanu vrednost može da dovede do uništenja zbog neznanja ili propadanja zbog nebrige, naročito kada njegov značaj nije zvanično priznat, istražen, utvrđen i zaštićen od mešanja i oštećenja usled delovanja životne sredine. Svest o takvim opasnostima po nasleđe mora da se ugradi u strategiju koja za cilj ima stavljanje nasleđa u središte vrednosnog sistema

Figurina “Boginja na tronu”, arheološki lokalitet ‘Predionica’ Priština (fotografija: MKOS)

svih društava. Reagovanje na takve opasnosti i shvatanje maksimalne vrednosti nasleđa za sve građane zahteva adekvatna sredstva i različit pristup u prikupljanju i opravdavanju neophodnih sredstava.

Sreća je, dakle, što je danas u celom svetu važna ekomska vrednost nasleđa zajednica priznata na centralnom i opštinskom nivou i nivou zajednice kao fokus za mala preduzeća, kao atrakcija zaiste i, sve više, za investitore. Većina država, ako ne i sve, ima baštinu od međunarodnog značaja – ali tih mesta obično nema mnogo, i dok s jedne strane njihov značaj obezbeđuje priliv posetilaca, obično su ograničenog kapaciteta i sami po sebi retko predstavljaju bazu za izvodljiv, održiv nacionalni sektor turizma. Sve napredne i odgovorne zajednice stoga se veoma trude da se proaktivno i kreativno angažuju oko svog šireg nasleđa.

Aktiviranje na polju nasleđa podrazumeva utvrđivanje njegove društvene, kulturne, ekološke i ekomske vrednosti. Kroz šest neophodnih koraka, zajednice mogu da:

- identifikuju i zabeleže svoje nasleđe,
- se pobrinu da se ono čuva,
- unaprede svoje nasleđe i predeo,
- ga uključe u današnju kulturu življenja, i tamo gde je to moguće, odrede mu novu održivu upotrebu uz poštovanje i prihvatanje odgovornosti da se to nasleđe neoštećeno prenese na buduće generacije.

To zahteva strateški strukturisan pristup na centralnom, regionalnom, opštinskom nivou i nivou zajednice, a najuspešnije je i najodrživije kada se zasniva na tome da lokalne zajednice dele svoje vredno nasleđe sa posetiocima, a ne kada se zasniva isključivo na komercijalnom interesu eksploracije resursa kulturnog i prirodnog nasleđa kao turističkog proizvoda.

Pristup Plana za nasleđe predstavlja praktičnu, ali istovremeno i održivu, okvirnu strategiju koja omogućuje i koordiniše pet ključnih akcija o kojima je bilo reči u prethodnom delu teksta kako bi se realizovala puna

zajednička vrednost koju nasleđe predstavlja za društvo.

1.3 Šta je Plan za nasleđe?

Plan za nasleđe je strategija za identifikaciju, zaštitu, očuvanje, unapređenje, tumačenje nasleđa i održivo upravljanje njime, i primenjuje se na centralnom, regionalnom i opštinskom nivou. To je dogovoren plan koji je realističan u smislu mehanizama za njegovo ispunjenje i budžeta koji zahteva. Na različitim nivoima, akcije može da preduzima jedna grupa ili telo, ili više partnerskih grupa. Na regionalnom nivou plan nasleđa može da ima oblik opšteg strateškog regionalnog plana koji prati više planova koji se odnose na opštine. Koliki god da je njegov obim, on mora da identificuje prioritete po kojima zainteresovane strane treba da deluju u toku trogodišnjeg perioda i treba da uključuje mehanizme za reviziju i evaluaciju.

Plan za nasleđe predstavlja priliku da se utvrde problemi u vezi sa nasleđem i potrebe na centralnom, regionalnom i opštinskom nivou, i da se oni reše lokalno. Namena mu je da utiče na akcije i aktivnosti svih ključnih igrača i zainteresovanih strana koje su uključene u nasleđe, kao i da unapredi svest o tom nasleđu, njegovoj vrednosti i njegovom potencijalu. On je, dakle, i strateška izjava o tome šta stanovnici žele da postignu u smislu upravljanja nasleđem i njegovog očuvanja u toku trogodišnjeg perioda i spisak akcija koje će biti preduzete kako bi se postigli strateški ciljevi.

1.4 Zbog čega je potreban Plan za nasleđe?

Za očuvanje nasleđa i upravljanje njime nisu odgovorne samo centralne vlasti ili lokalne opštine, već i svi u zajednici. Često je najbolje kada se time bave sve zainteresovane grupe i pojedinci kao partneri. Plan za nasleđe je delotvoran način za postizanje saglasnosti o tome na koji način je najbolje da se očuva nasleđe i da se njime upravlja uz saradnju tako što će se raznovrsne kolektivne energije i inicijative usmeriti na dobro-

bit tog nasleđa i zajednica koje u tome učestvuju. On je mehanizam za koordinaciju koji obezbeđuje strateški kontekst za zajedničke akcije kako bi se obezbedila najveća dobrobit za nasleđeni resurs.

Napor i inicijative lokalnih grupa i centralnih vlasti mogu da se smeste u širi kontekst u okviru Plana za nasleđe i da omoguće dogovor oko utvrđivanja prioriteta za raspoređivanje raspoloživih sredstava za očuvanje i promociju nasleđa.

1.5 Kome je Plan za nasleđe namenjen?

Plan za nasleđe namenjen je ljudima, svim relevantnim agencijama i grupama u regionu i opštinama. On se oslanja na princip deljenja odgovornosti za vlasništvo nad nasleđem.

“ Plan za nasleđe predstavlja priliku da se prepozna i prizna postojanje nasleđa svuda oko nas, a ne da se na njega gleda kao na nešto što se posećuje za praznik ili tokom vikenda.”

1.6 Koji je cilj Plana za nasleđe?

Plan za nasleđe ima za cilj obezbeđivanje koristi za lokalnu zajednicu kroz veću svest, vrednovanje, uživanje i održivo korišćenje njihovog kulturnog i prirodnog nasleđa koje je bogato ekonomski i na druge načine. Plan može da se koristi i za dobijanje podrške ključnih igrača i pronalaženje novih partnera za zaštitu nasleđa, podizanje svesti o njemu i predstavljanje nasleđa. On omogućuje različitim akterima da se uključe u razgovor o važnosti nasleđa u smislu njegove globalne, kulturne, obrazovne, akademske, rekreativne, estetske i lične vrednosti, pored vrednosti koju sam po sebi imam. Plan takođe prepoznaje i vrednost razmene informacija i odgovornosti u odnosu na to nasleđe.

Plan za nasleđe zasniva se na integrisanim pristupu identifikaciji, zaštiti, očuvanju i predstavljanju nasleđena dobra i upravljanju njima. On treba da stremi ka tome da na sveobuhvatan način uključi različite aspekte tog nasleđa, uzimajući u obzir istorijsku, prirodnu, kulturnu, društvenu i ekonomsku sredinu u celini, a ne da pokušava da se bavi svima njima zasebno. To je svež, dinamičan koncept nasleđa.

1.7 Na koji način je koncept nasleđa uključen u Plan za nasleđe?

Plan za nasleđe predstavlja priliku da se prepozna i prizna postojanje nasleđa svuda oko nas, a ne da se na njega gleda kao na nešto što se posećuje za praznik ili tokom vikenda.

Postavljanjem takvog koncepta Plan za nasleđe treba da se pozabavi životnom sredinom u celini, a ne da teži da zaštitи samo one najbolje – ili najočiglednije – primere nasleđa.

Do sada su se zakonodavstvo, finansiranje i administracija uglavnom koncentrisali na zaštitu „najbitnijih“ aspekata i primeraka nasleđa. Iako važnost tih lokaliteta, struktura i vrsta opravdava pažljivu zaštitu, plan nasleđa priznaje i nasleđe van tih određenih oblasti. On priznaje uticaj prošlosti i njenih naroda na svaki aspekt naših života i predela, koji su opipljivi po svom izgledu i morfološkom.

Često se dešava da neodređeni ili „običan“ deo predela pruži kontekst za važne određene lokacije i strukture – kako u smislu prostora i tako i značaja – što im omogućuje da budu bolje shvaćeni. Takav koncept nasleđa je bliži principima održivog razvoja i predstavlja šire shvatanje nasleđa, što ga čini relevantnijim za naš današnji život. On nam omogućuje i bolje razumevanje životne sredine, interakciju između različitih aspekata nasleđa i veće učešće javnosti u debatama o tome šta je važno, šta treba da se zaštitи i na koji način treba da bude predstavljeno lokalnim, domaćim i stranim posetiocima. Takav

sveobuhvatni pristup zahteva veći spektar vrednosti o kojima se raspravlja.

1.8 Šta sadrži Plan za nasleđe?

Plan za nasleđe osvrće se na akcije koje su možda već preduzete i daje spisak budućih akcija koje različiti akteri mogu da preduzmu u toku trogodišnjeg perioda koji plan obuhvata. On sadrži spisak širih strateških ciljeva tako da te akcije mogu da pomognu da se on postigne. Koliko je to moguće, plan ukaže na to ko treba da bude nosilac svake od akcija i može da ukaže na očekivano vreme koje je potrebno za svaku od njih. Plan može da ukaže i na moguće izvore finansiranja.

Plan za nasleđe ne uključuje obavezno akcije koje se konkretno odnose na neku građevinu, lokalitet ili mesto ili stabilizaciju određenog spomenika. Obično Plan za nasleđe sadrži akcije u skladu sa utvrđenim prioritetima koji se odnose na prikupljanje podataka, podizanje svesti, promovisanje najboljih praksi i prezentaciju.

1.9 Održivo nasleđe

Ekonomija nasleđa je mač sa dve oštice. Zaštita nasleđa, njegovo obnavljanje i upravljanje njime jeste skup proces i malo je vlađa na svetu koje imaju resurse da finansiraju tako važan posao osim ukoliko se centralno finansiranje uveća po osnovu prihoda koje generiše taj nasleđeni resurs. Svuda u svetu su inicijative koje se zasnivaju na nasleđu i turizam koji se isto na njemu zasniva postali veoma važni mehanizmi za generisanje toliko neophodnog direktnog i – što je još važnije – indirektnog prihoda kako bi se podržao sektor nasleđa.

Postoji znatno i dokazano turističko tržište za profesionalno predstavljene turističke proizvode koji se odnose na nasleđe i kojima se upravlja na održivi način. U mnogim zemljama u razvoju turizam u mnogim slučajevima generiše 20% BDP-a te države i predstavlja primarni izvor deviza za zemlje sveta koje raspolažu sa manje ekonomskih sredstava.

U Irskoj, maloj zemlji koja se u nekim stvarima može porediti sa Kosovom, 40% prihoda od turizma može se pripisati istorijskoj sredini. Svake godine, nekih 2,5 miliona ljudi poseti irske kuće i dvorce, dok nekih 2 miliona ljudi poseti irske spomenike. Prihod koji se generiše od turizma a koji se oslanja na nasleđe dolazi direktno od naplate ulaznica i prodaje povezanih artikala, ali prava ekonomski korist je u indirektnoj potrošnji na lokalnu hranu, smeštaj i druge usluge.

Potrebitno je napomenuti, međutim, da održivi turizam – kada se atrakcijom odgovorno upravlja i kada se ona štiti dok se njena vrednost realizuje – zahteva planirani pristup od početka razvoja turističkog proizvoda koji se oslanja na nasleđe. Mora se priznati da turizam koji se oslanja na nasleđe izaziva dodatno habanje nasleđenih resursa i povećava nivo održavanja i potrebne brige.

Neophodno je takođe napomenuti da je sektor Malih i Srednjih Preduzeća (MSP) nosilac evropske ekonomije, a ta realnost je uzeta u obzir u pristupu ovog plana.

Dok veće korporacije ponekad žele da selektivno i intenzivno iskoriste primarne lokacije sa nasleđem na štetu ekstenzivnog razvoja u celoj široj zajednici, sektor MSP cveta u sredini turizma koji se oslanja na nasleđe i suštinski je održiviji na lokalnom nivou i manjeg je obima.

Džamija Sultan Mehmet Fatiha II (1461), enterier, Priština

02

Sahat Kula u Prištini, XIX vek

NASLEĐE NA KOSOVU, CENTRALNI REGION¹

Plan za nasleđe centralnog Kosova obuhvata teritorije sedam opština: Priština, Podujevo, Obilić, Lipljan, Kosovo Polje, Gračanica i Glogovac. U gotovo svim opština, etnički Albanci čine većinsko stanovništvo, izuzev u Gračanici, gde većinu čine Srbi. Predstavnici manjinskih grupa su Srbi, Bošnjaci, Romi, Aškalije i Turci. Najveći grad u regionu je Priština, administrativni centar istoimene opštine i glavni grad Kosova.

* * *

Zahvaljujući prirodnim lepotama i atraktivnim predelima planine Grmija, Regionalni park prirode Grmija, smešten na severozapadu Prištine jedna je od najposećenijih lokacija od strane lokalnog stanovništva. Grmija se prostire na teritoriji od 62 km². Najviši vrh je Butovcat, koji se nalazi na 1.500 m. Ova planina ima bogat biodiverzitet, i broji nekih 600 vrsta flore u koju spadaju i mađarski i turski hrast, grab, hrast kitnjak i obična bukva kao i 30 vrsta ptica, među kojima su suri i kraljevski orao. Godine 1989. kompleks Grmije potpao je pod zaštitu opštine Priština i klasifikovan je kao Regionalni park prirode. Godine 1996. jedan deo nižih predela Grmije proglašen je „šumom za piknike“. Ovaj lepo uređeni predeo za rekreatiju od 42 hektara ima bazen, pešačke staze po livadama, dečja igrališta, sportske terene i restorane.

Još jedan veoma popularan lokalitet prirode, poznat kao Mermerna pećina u Gadimlju nalazi se u blizini sela Gadimlje (opština Lipljan) na putu ka Uroševcu. Javnosti su dostupna preko 1.300 m² tunela 80 miliona godina stare pećine nastaloj u mermernoj steni i ukrašenoj raznobojnim stalaktitima i stalagmitima.

Pećina koja se nalazi zapadno od Kishnareka (Kišne reke) u blizini Glogovca je takođe priznata kao spomenik prirode. Najinteresantniji deo je "soba pećine", koja je preko 37 metara dugačka i 15 m široka. Pećina je bogata stalaktitima i stalagmitima.

Veštačko jezero Batlava nije samo destinacija za rekreatiju lokalnog stanovništva već i najvažniji voden resurs za regione Prištine i Podujeva. Prostor oko jezera je brdovit teren sa visinom od 800 do 1.000 m. Bogat mineralni sastav vode u mineralnom izvoru Poklek, koji se nalazi u istočnom delu basena reke Drenice jugoistočno od Glogovca, čini ga

¹Projekat PKRK upućuje na regije označavajući ih sa severni, južni, centralni, istočni i zapadni na osnovu definicije Agencija za regionalni razvoj.

prirodnim raritetom koji je zakonom zaštićen kao spomenik prirode.

Još jednan spomenik prirode od izuzetnog značaja su močvare kod sela Henc, koje se protežu na tri opštine u Prištinskom regionu: Kosovo Polje, Gračanica i Lipljan. On je značajan zbog biodiverziteta i karakteristika njegovog ekosistema. Godine 2014. ovo mesto je zvanično proglašeno specijalnom zaštićenom zonom za ptice selice. Ima površinu od 109 hektara sa potencijalom za razvoj obrazovnih aktivnosti i aktivnosti za podizanje svesti o zaštiti životne sredine.

Arheološki materijal u Prištinskom regionu potvrđuje postojanje veoma starih kulturnih slojeva. Artefakti iz čuvene neolitske vinčanske kulture otkriveni su u arheološkom nalazištu Devet Jugovića, severno od Prištine, na putu za Podujevo, kao i na lokalitetu Barilevo, u blizini reke Lap. Najkarakterističniji artefakt jeste jedna antropomorfna figurina od terakote poznata kao „Boginja na tronu“ ili „Majka zemlja“, pronađena na lokalitetu Predionica, koji se nalazi u predgrađu Prištine pod nazivom Kalabria. Ovaj jedinstveni primer kosovske varijante vinčanske kulture, koji predstavlja dominantnu ulogu žene u to doba (3000-4000 p. n. e.) postao je simbol kako Prištine tako i Kosova.

Većina otkrića iz neolitskog naselja u blizini sela Sukriš, jugoistočno od grada Podujeva, poznatog po toponimu Gumurište, sastoji se od kamenog oruđa koje su ljudi iz doba neolita koristili za obradu zemlje. Poslednja faza bronzanog doba obeležena je nastankom takozvane ilirske kulture, kasnije poznate pod nazivom Dardansko carstvo. Iskopani deo nalazišta Donja Brnica iz kasnog bronzanog i ranog gvozdenog doba, koje se nalazi 5 km od Prištine na putu za Podujevo, karakteristično je po ravnoj nekropoli gde su posmrtnе ostatke ljudi odlagali u urne. Među ostacima tvrđave iz planinskog naselja iz bronzanog i gvozdenog doba – Gradište, koje se nalazi u istočnom delu Gornjeg Gadimlja (opština Lipljan) – pronađeni su značajni fragmenti grnčarije ukrašeni motivima

laceracija. U prvom veku naše ere, Dardaniju, zemlju Ilira, u potpunosti su nastanjivali Rimljani. Prema izvorima, ova teritorija razvijala se u skladu sa rimskim sistemom uprave i postala je prvo deo rimske provincije Mezije, a kasnije deo novoosnovane rimske provincije Gornja Mezija, da bi na kraju postala rimska provincija Dardanija 297 n. e. sa sopstvenom upravom.

Geostrateški značaj i ekonomski razvoj ovog regiona u rimsko doba može se dokumentovati otkrićima iskopanim u Vindenisu, u blizini sela Glavnik (opština Podujevo). Ovo nalazište je bilo poznata stanica duž rimskog puta između Laissusa i Naisusa. Iskopani fragmenti podnog mozaika sa likom Orfeja kao i zlatni prsten na kome je ugraviran ukras u vidu ruku koje se rukuju na površini kameo medaljona jedinstveni su primerci prefinjenih umetničkih dostignuća kulture iz Vindenisa.

Prostor arheološkog nalazišta Ulpiana (opština Gračanica) predmet je interesovanja mnogih generacija istraživača, s obzirom na broj izvora koji opisuju njegov razvoj kao i otkrića sa ovog nekada razvijenog grada. Ulpiana je osnovana kao rimska municipija 169. g. n. e. Prema istraživanjima obavljenim u ovoj oblasti, ovaj rimski i vizantijski lokalitet prostirao se na površini od nekih 50 ha. Ostaci dobro organizovane mreže ulica, sistema za snabdevanje vodom i brojnih građevina profanog i religijskog karaktera dokaz su njegovog političkog, kulturnog i ekonomskog značaja, naročito tokom III i IV veka, dok u VI veku, tokom vladavine vizantijskog cara Justinijana Velikog, Ulpiana je obnovljena i dobila novo ime Justiniana Secunda.

Dokazi naselja iz ranog srednjeg veka postoje u vidu pronalazaka iz nekropola u Martićanima (u blizini Prištine) i u Grabovcu (9 km zapadno od grada Kosovo Polje). Komadi nakita koje su napravile lokalne zanatlije od zlata i srebra u ranovizantijskom stilu iskopani su iz grobova plemičkih porodica iz tog doba. Ostaci tvrđava, kao tipičnih odbrambenih struktura u ranom srednjem

veku, iskopavaju se u Veletinu (Šaškovac), blizu arheološkog nalazišta Ulpiana (opština Priština), Ariljača (opština Kosovo Polje) i Lapušnika (opština Glogovac).

* * *

Kulturna istorija regiona od srednjeg veka na ovom može se sagledati kroz nekoliko očuvanih spomenika, od kojih je najrepresentativniji Manastir Gračanica, poslednje zaveštanje srpskog kralja Milutina. Crkva Manastira Gračanice sagrađena je i oslikana pred samu smrt kralja Milutina 1321. godine. Svojim složenim i elegantnim oblicima, ova monumentalna građevina predstavlja vizantijska arhitektonska dostačujuća s kraja XIII i početka XIV veka. Osnovni plan je pravougaonog oblika, dok centralni deo građevine ima oblik upisanog krsta sa kupolama. Bočni traveji natkriveni su lučnim svodovima dok se nad uglovima uzdižu manje kupole. Pretpostavlja se da su prvi sloj fresaka oslikali majstori iz radionice čuvenih dvorskih slikara kralja Milutina, Mihajlo i Eutihije iz Soluna. Portreti kralja Milutina i njegove supruge, kraljice Simonide, predstavljeni su u bočnom prolazu koji vodi ka naosu, dok su za predstavnike srpske dinastije Nemanjića slikari po prvi put koristili dobro poznati vizantijski ikonografski model Hristovog rođenja, Jeseju lozu.

Početkom XIV veka Manastir Gračanica je bio sedište episkopije Lipljan. Iz tога doba, u obližnjem selu Lipljan, postoji sačuvana crkva posvećena Vavedenju Bogorodice u hram. Arhitektonski izgled ove male, jednobrodne crkve predstavlja karakterističnu građevinu iz vizantijskog doba u kojoj se smenjuju kamen i cigla dok su fasade ukrašene slepim arkama. Portret nepoznatog plemića, osnivača crkve, naslikan je na zidu severno od naosa, dok prikazana scena srpske kraljevske porodice u narteksu (sagrađen u XVI veku) ilustruje čudo ozdravljenja vida Stefana Dečanskog.

Jedan od najdramatičnijih događaja s kraja srednjeg veka na Balkanu koji se vezuje za ovaj region, konkretnije za Kosovo Polje, je bitka između srpske i osmanske vojske, koji

se odigrao 1389. Pobeda Turaka omogućila je dublji prođor Osmanskog carstva na Balkansko poluostrvo i njegovo dalje širenje ka centralnoj Evropi. U znak sećanja na veličanstvene i hrabre učesnike sa obe strane, u različitim istorijskim okolnostima, na ovoj lokaciji, poznata kao Gazimestan („mesto heroja“), podignuto je nekoliko spomenika. Godine 1953. podignuta je kula visoka 25 m, sa muzejskom postavkom koja ilustruje borbu srpske vojske i njen tragičan ishod za srpsku srednjovekovnu državu. U neposrednoj blizini, u selu Mazgit (opština Obilić), izgrađena su još dva spomenika koja se vezuju za Kosovski boj. Jedan je Turbe sultana Murata I za koga se veruje da je poginuo u bici. Njegovi ostaci su preneti u Bursi (prvoj prestonici Osmanskog carstva) kako bi tamo bili pokopani, dok je njegov sin Bajazit I, njegovu čast sagradio turbe u selu Mazgit. Da bi obezbedio zaklon i smeštaj posetiocima ovog mesta koje posećuju hodočasnici, sultan Abdulamid Kan naručio je da se sa gradi dvospratni selamlık (vrsta hostela), koji je završen 1896. godine. Drugi spomenik je Barjaktarevo turbe, sagrađen u XIX veku i posvećen barjaktaru sultana Murata I, po imenu Mestan, za koga se smatra da je takođe bio jedan od heroja koji su poginuli u bici.

Veruje se da je u znak sećanja na pobedu osmanske vojske u kosovskom boju, naslednik sultana Murata I, sultan Bajazit I, osnovao prvu džamiju u ovom kraju, poznatu pod nazivom džamija Čaršije (Çarshia). Ova džamija se nalazi u centru Prištine, u istorijskoj četvrti. Izgradnja džamije završena je u XVII veku u vreme vladavine sultana Murata II.

Može se pretpostaviti da se na prostoru "Istorijske četvrti" Prištine prethodno naložilo ruralno naselje oko koga je počeo da se razvija grad. Nekoliko džamija podignutih u različitim periodima, nekoliko rezidencijalnih građevinskih kompleksa i ostaci starog bazara svedoče o dinamičnom društvenom i ekonomskom razvoju grada tokom osmanског perioda.

Najveća i najstarija džamija jeste džamija sultana Fatiha II podignuta 1461. godine. Poznata je i pod nazivima Kraljevska džamija i Velika džamija, a sastoji se od velikog hola natkrivenog prostranom kupolom. Duž zapadnog dela molitvene prostorije nalazi se trem sa kolonadama. Na istočnoj strani molitvene prostorije стоји mermerni mihrab ukrašen tipičnim islamskim ornamentima u obliku stalaktita. Pored mihraba стоји minber, kome je nadvratnik takođe ukrašen mermernom dekoracijom. Izvori kažu da je džamija obnovljena u XVIII i XIX veku kada su slikari oslikali kupolu, pandantife, prozorske okvire, svod balkona i slepe kupole iznad trema. Jedan od motiva koji je korišćen za ukrašavanje jeste lala, koja je bila veoma popularan motiv korišćen za dekoraciju islamskih objekata iz tog doba.

U islamskoj tradiciji, centralnu građevinu, džamiju, prate objekti koji se koriste za religijske obrede i javna okupljanja, među kojima važno mesto imaju hamami (javna kupatila). U tom kontekstu, sa južne strane džamije sultana Fatiha II, u isto vreme izgrađen je i takozvani Veliki hamam. Još uvek se mogu videti fragmenti originalnih kada sa skulpturnom dekoracijom u vidu stilizovanih cvetova, rozeta i geometrijskih ukrasa.

Sahat kula, koja se nalazi u blizini džamije sultana Fatiha II, jeste objekat koji je obično imao svaki razvijeni trgovački deo osmanskom grada. Ova 26 m visoka građevina, sagrađena krajem XIX veka od kamena (donji deo) i cigle (gornji deo) zamenila je stariju sahat kulu trgovačkog koja je bila jednostavnija kamena konstrukcija. Kao ostatak razvijenog trgovačkog prostora Prištine orientalnog tipa, tu je i javna česma koja se nalazi u blizini Čaršija džamije. Podignuta je verovatno krajem XVII ili početkom XVIII veka kada je trgovački centar doživeo veliki razvoj. Na mermernim pločama ove jednostavne osmougaone strukture isklesani su cvetni motivi u obliku rozeta, što predstavlja elemenat takozvanog lala stila nastao u otomanskoj imperiji pod uticajem evropske barokne dekorativne umetnosti.

Jašar pašina džamija je najmlađi otomanski sakralni spomenik sačuvan na ovom prostoru. Sagradio ga je 1835. godine jedan od najvećih donatora mnogih objekata širom Kosova iz XIX veka, Jašar paša, koji je rođen u Prištini. Džamija je nadsvođena jednom kupolom na četvrtastoj osnovi, a uz njenu jugozapadnu stranu je prislonjen dvanaestougaoni minaret. Ovaj spomenik je primer kasnog osmanskog baroknog stila.

Nekolikorezidencijalnih građevinskih kompleksa na ovom prostoru koji su bili u vlasništvu bogatih trgovaca ili osmanskih upravnika iz XIX veka, sagrađeni su u orijentalnom stilu. Porodične kuće i njima pripadajući objekti smešteni su u uređenim dvorištima ograđenim zidom u ravni sa ulicom. Dominantni prostor ovih dvospratnica, koji je korišćen za porodična okupljanja, bila je drvena, otvorena ili zastakljena galerija (čardak). Veći deo očuvanih kompleksa prilagođen je za funkcionisanje različitih kosovskih institucija: kompleks kuća Emīna Điku postao je Muzej etnografskog odeljenja Muzeja Kosova, imanje Tefik Rušit Mirašija i porodice Domaniku je postalo sedište Udruženja bivših političkih zatvorenika a kuća koju je sagradio Malik paša danas je Nacionalni zavod za zaštitu spomenika. Najimpresivnija monumentalna građevina koja datira iz vremena kada su se osmanски gradovi modernizovali pod uticajem evropske arhitekture jeste Muzej Kosova, sagrađena 1885/86. da bi služila kao sedište vojne uprave (turska vojna kasarna). Stil je eklektičan, sa elementima neoklasične evropske arhitekture. Drugi spomenik koji se vezuje za austro-ugarsku arhitekturu sagrađen početkom XX veka jeste današnja osnovna škola „Elena Đika“.

Muzejske kolekcije koje su dostupni široj publici, smeštene u Narodnom muzeju Kosova i u njegovom etnografskom odeljenju, u rezidencijalnom kompleksu „Emin Điku“, vode nas kroz bogatu kulturnu istoriju Kosova. Pored značajnih artefakata koji se vezuju za najsatriju istoriju centralnog regiona Kosova, važno mesto u muzejskim zbirkama dato je predmetima i običajima iz tradicio-

nalnog života koji još uvek žive u sećanjima današnjeg stanovništva. Pored predmeta koji su se proizvodile u radionicama poznatih zanatlija i oni koje su pravile vešte ruke Albanki iz regiona Drenice (centralno Kosovo, koje uključuje delove opština Glogovac, Srbica i nekoliko sela iz opština Klina, Mitrovica i Vučitrn), predstavljenih u muzeju „Emin Điku”, zavređuju naročitu pažnju bogate nošnje koje potiču iz ovog regiona vezuju se za tradicionalne proslave i važne događaje koje su bile propraćene različitim priredbama. Među njima jedna od najpopularnijih je bila „Drenički pleas”. Ovaj ples se i dalje izvodi u brojnim prilikama.

U ovom kratkom predstavljanju nasleđa u regionu, naglasak je stavljen na istorijs-

ki centar Prištine. Ovaj prostor je bio predmet proučavanja stručnjaka ca ciljem da se predstave vrednosti i stanje nasleđa kako bi se pomoglo u aktivnostima usmerenim ka njegovoj zaštiti i revitalizaciji. U ovoj zoni sa bogatim kulturnim nasleđem i dalje postoji male oaze otvorenog prostora u kojima bi bilo moguće organizovati različite kulturne aktivnosti i manifestacije – što bi doprinelo obogaćivanju društvenog i kulturnog života građana i dodatna atrakcija za turiste. U takva mesta spadaju Arheološki park (koji se nalazi nasuprot Muzeja Kosova), prostor između džamije sultana Fatiha II i Velikog hamama, dvorište Muzeja Kosova i deo oko stare fontane na ulazu u istorijsku četvrt.

Čup, Gvozdeno doba, selo Belačevac,
opština Kosovo Polje (fotografija: MKOS)

03

Umetnička intervencija na javnom prostoru, Priština

IZRADA PLANA ZA NASLEĐE CENTRALNOG KOSOVA

3.1 Izrada plana za nasleđe – istraživanje i procena

Plan za nasleđe razvio se iz komponente projekta PKRK koja se odnosi na lokalni ekonomski razvoj, prvo u zapadnom delu Kosova kao pilot akcija i proširio se na ostale regije tokom 2013. i 2014. godine. Proces plana za nasleđe koji je usredsređen na upravljanje nasleđem i inicijative koje se oslanjaju na nasleđe/razvoj turizma, na efikasan način spaja veliki broj aktivnosti koje dokazano angažuju zajednicu i pilot projekte u jednu zajedničku strategiju za ovaj region, čija prvobitna dvogodišnja faza razvoja postavlja temelje za aktioni plan koji će se sprovesti u narednom trogodišnjem vremenskom okviru.

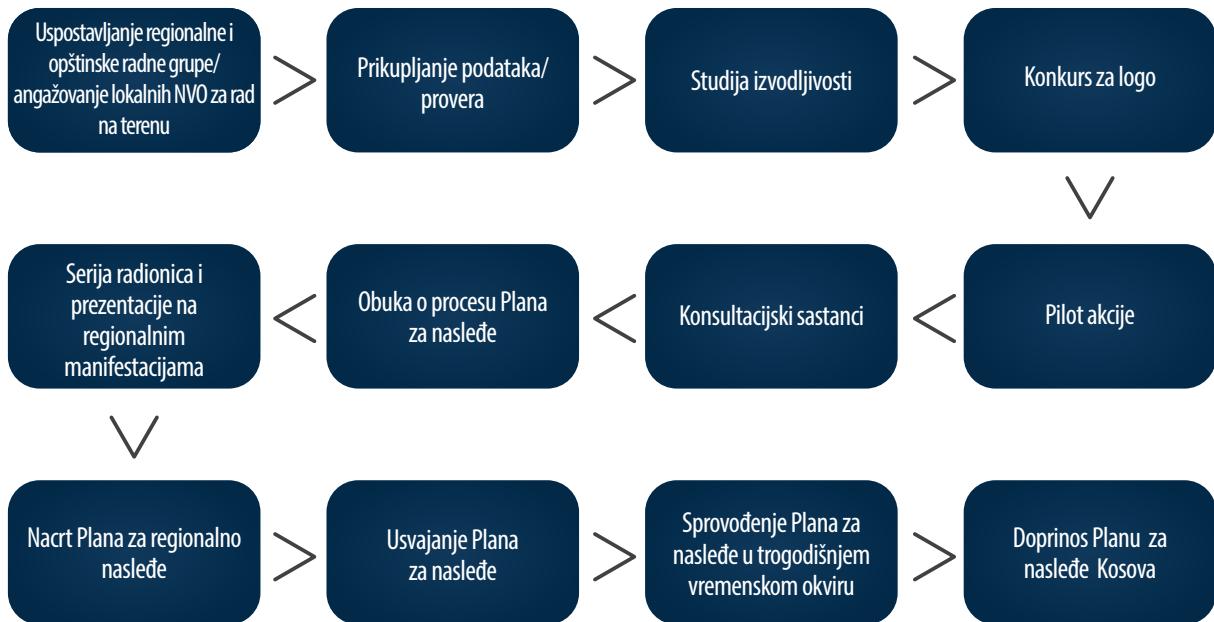
Uspešna metodologija (koja je razvijena u zapadnom delu Kosovu) sastoji se od pet faza:

- 1. Faza dijagnoze,**
- 2. Studija izvodljivosti,**
- 3. Pilot akcije,**
- 4. Plan za upravljanje regionalnim nasleđem i inicijativama koje se oslanjaju na nasleđe/lokralni ekonomski razvoj,**
- 5. Uvođenje i postavljanje programa za nasleđe i raznolikost i njegovih koordinatora.**

Napredovanje programa je u skladu sa dinamikom razvoja regiona, pri čemu je proces usmeren na kulturno i prirodno nasleđe i razvojni potencijal koji oni imaju uključujući i turizam koji se oslanja na nasleđe.

Prioritet tokom celog procesa bio je angažovanje zajednica oko njihovog zajedničkog nasleđa, uz pomoć aktivnosti usmerenih na podizanje svesti, promociju, edukaciju i izgradnju kapaciteta.

Usvojeni plan rada uključivao je sledeće akcije:

Faza početne dijagnoze uključivala je prikupljanje najrazličitijih podataka i istraživanje koje su vršila različita tela, što su lokalni stručnjaci predstavili u okviru aplikacije za onlajn-bazu podataka.

I. MKOS i Regionalni centri za kulturno nasleđe obezbedili su:

1. Zvanični spisak nepokretnog kulturnog nasleđa u regionu koje je pod zaštitom Zakona o kulturnom nasleđu, predstavio je MKOS – Sektor za kulturno nasleđe,
2. Podatke koji se odnose na određeno nepokretno kulturno nasleđe regiona – dao je Regionalni centar za kulturno nasleđe iz Prištine i Centralni zavod za zaštitu spomenika.

II. Stručnjaci MŽSPP obezbedili su:

Podatke koji se odnose na zaštićene spomenike prirode u predelu u ovom regionu.

III. NVO Kosovska Inicijativa za Stabilnost obezbedila je:

1. Informacije o trenutnom stanju određenih kulturnih i prirodnih spomenika/lokaliteta,
2. Prezentaciju elemenata nematerijalnog kulturnog nasleđa koje je NVO prepoznala,
3. Foto i video dokumentaciju o aktivnostima uvrštenim u izveštaj u vezi sa nepokretnim i nematerijalnim kulturnim nasleđem i prirodnim nasleđem.

Studijom izvodljivosti procenjeni su i ocenjeni prikupljeni podaci i potvrđene strategije i identifikovane opcije koje bi mogle da se upotrebe kako bi se na održivi način realizovala ideja o vrednosti bogatog nasleđa ovog regiona u socijalnom, kulturnom, obrazovnom i ekonomskom smislu.

Preduzete su pilot akcije zajedno sa ostalim fazama procesa kako bi se prikupili podaci za proces i privukle zajednice iz regiona da uzmu aktivno učešće u procesu.

Ovaj Plan za nasleđe predstavlja praktičan ali održivi okvir kojim se omogućuje razvoj strategije koja se oslanja na dosadašnji rad, i predstavlja osnov za sprovođenje akcija koje su u studiji izvodljivosti identifikovane kao poželjne.

3.2 Plan za nasleđe – smernice i rad na terenu

Iz iskustva stečenog u zapadnom regionu Kosova, procena regionalnog kapaciteta i prikupljanje podataka koje je obavljeno u centralnom delu Kosova tokom 2013. godine, i u skladu sa zaključcima iz studije izvodljivosti, projektni tim PKRK, u saradnji sa zajednicama iz regiona, identifikovao je akcije koje za cilj imaju realizaciju potencijalnog nasleđa u centralnom delu Kosova i njegovom sredinom u širem kontekstu strateškog planiranja.

Razvoj Plana za nasleđe uključuje aktivno angažovanje svih aktera u regionu uključujući lokalne NVO, uz doprinos Centra za kulturno nasleđe, sa konkretnim osvrtom na izradu popisa nasleđa u skladu sa kriterijumima koje je dao PKRK projektni tim.

U odabiru istorijskih mesta i kulturnih dobara za pilot akcije, u obzir je uzeto celokupno poznato nasleđe i raznolikost regiona kao potencijalne atrakcije koje bi mogle da pokrenu razvoj „alternativnih turističkih podsektora“, kao što su: kulturni, duhovni ili eko turizam. Kriterijumi za odabir prirodnih i kulturnih predela i istorijskih spomenika i mesta i živih tradicija primenjuju se u skladu sa procenom:

- Stanja nasleđenog blaga, tj. njegovo predstavljanje široj publici,
- Postojanja odgovarajućeg prilaza nasleđenom blagu,
- Dostupnosti podataka o procenjenim karakteristikama nasleđenog blaga,
- Infrastrukturnog kapaciteta okoline/sredine,
- Izraženog interesovanja i volje praktikanta da čuvaju i prenose na buduće generacije živu tradiciju

Pored toga, serije radionica o nasleđu koje su se odvijale u saradnji sa ostalim regionima bile su proporačene angažovanjem lokalnih zainteresovanih strana u izradi plana i uspostavljanju veza sa njihovim kolegama, imajući u vidu šиру sliku.

“Ovaj Plan za nasleđe predstavlja praktičan ali održivi okvir kojim se omogućuje razvoj strategije koja se oslanja na dosadašnji rad, i predstavlja osnov za sprovođenje akcija koje su u studiji izvodljivosti identifikovane kao poželjne.”

Sledeći dijagram ilustruje slabosti sektora nasleđa u regionu koje su identifikovane u SWOT analizi rađenoj kao ključna aktivnost studije izvodljivosti:

NEPOKRETNKO KULTURNO NASLEĐE:

- Arheološka nalazišta i spomenici nisu na odgovarajući način predstavljeni široj publici
- Ne postoje znakovi za arheološka nalazišta i graditeljsko nasleđe
- Nedovoljno označivanje kulturnog i prirodnog nasleđa pored puteva
- Potrebno je hitno ažurirati i omogućiti sveobuhvatni popis graditeljskog nasleđa i kulturnih predela
- Potrebne su hitne mere za konzervaciju graditeljskih struktura u skladu sa utvrđenim prioritetima
- Potreban je integriran pristup nasleđu u okviru prostornog planiranja
- Nedostaju odgovarajući programi za upravljanje i rehabilitaciju

POKRETNKO KULTURNO NASLEĐE:

- Hitno je potreban integrisan i sveobuhvatan popis muzejskih zbirki
- Hitno su potrebni odgovarajući promotivni materijali
- Hitno je potreban sistematski pristup konzervaciji, deponovanju, izlaganju i tumačenju muzejskih zbirki

PRAVNI INSTRUMENTI I ALATI ZA ZAŠTITU NASLEĐA:

- Revidirani Zakon o kulturnom nasleđu i prostornom planiranju
- Odgovarajući propisi koji su u skladu sa Zakonom o kulturnom nasleđu
- Odgovarajuće smernice u skladu sa Zakonom o kulturnom nasleđu
- Odgovarajuće smernice za sprovodenje Zakaona o prirodi

NEMATERIJALNO KULTURNO NASLEĐE:

- Ne postoji popis
- Promotivni materijali o tradicionalnom načinu života zajednica ne postoje ili nisu adekvatni
- Malo je organizovanih manifestacija i priredaba
- Nedovoljna podrška za majstore starih zanata, predstave i sa njima povezane proizvode nematerijalnog kulturnog nasleđa

PRIRODNO NASLEĐE:

- Nedovoljno informacija o prirodnom nasleđu, biodiverzitetu i pejzažnim resursima
- Neodgovarajuće mere za konzervaciju
- Slaba infrastruktura za odgovarajuću dostupnost javnosti
- Ne postoji integrirani pristup upravljanju predelom i planiranjem u svim oblastima uključujući i predele gde postoji vredno prirodno nasleđe
- Slabo razvijena infrastruktura za opšte upravljanje prirodnim nasleđem

Batlavsko jezero, opština Podujevo

04

Takmičenje za urbanu umetnost, prvo mesto,
delo Pljeurata Spahiua

PROMENA STAVOVA I PRISTUPA

Tokom projekta PKRK II, u regionu su se odvijale različite aktivnosti u kojima su aktivno učestvovale lokalne zainteresovane strane. Preliminarna tekuća procena koja se odnosila na uticaj rada u okviru projekta PDKR utvrdila je da je došlo do promene stavova i pristupa u odnosu na lokalni razvoj i nasleđe kao resurs. Kako tvrde lokalne zainteresovane strane, projekat PKRK II doprineo je sledećem:

- Promenjen je pristup OCD i NVO u smislu da više žele da deluju u skladu sa regionalnim inicijativama, umesto isključivo lokalnim akcijama;
- Unapređeno je poštovanje i saradnja sa različitim zainteresovanim stranama, u koje spadaju i međunarodni partneri, na metodologiji i pristupu;
- Unapređeni su odnosi između lokalnih NVO, zajednica, lokalnih organa i institucija, uključujući i regionalne centre za kulturno nasleđe;
- Poraslo je interesovanje i uključenost RCKN u inicijative koje se odnose na prakse koje spadaju u nematerijalno nasleđe, a koje izlaze van okvira njihovog trenutnog mandata;
- Povećani su interesovanje i spremnost lokalnih zanatlija da svoje znanje i veštine prenesu na nove generacije i da organizuju radionice sa ciljem da se očuvaju i nastave tradicije, a ne isključivo zbog finansijske koristi;
- Porasla je svest lokalnih institucija i NVO o postojanju kontinuirane potrebe za stručnim usavršavanjem na polju kulturnog nasleđa;
- Lokalne zajednice su shvatile značaj i moć malih i osmišljenih akcija u kojima se promovišu i koriste resursi lokalnog nasleđa u cilju lokalnog ekonomskog razvoja;
- Lansiranje NRP programa kao neophodnost za region prihvatile su i podržale sve zainteresovane grupe;
- Postoji razumevanje i zainteresovanost za platforme kontinuiranog dijaloga i saradnje, koje je inicirala Regionalna radna grupa, u kojima su sve opštine zastupljene;
- Svest i spremnost lokalnih zainteresovanih strana na saradnju sa svim drugim regionima u duhu izgradnje mreže na osnovu nasleđa;
- Porasla je svest i spremnost lokalnih zainteresovanih strana i organa da se povežu i spoje projektne aktivnosti različitih međunarodnih organizacija u zajedničku viziju i program;
- Porasla je svest da rad u vezi sa kulturnim i prirodnim nasleđem zahteva veće angažovanje zajednice i volontera;
- Shvatanje da postoji potreba za multidisciplinarnu saradnju ljudi iz različitih sektora u regionu sa stručnjacima iz različitih oblasti i nivoa;
- Unapređeno je znanje i svest nastavnika u osnovnim školama o informisanju đaka od najranijeg uzrasta o vrednosti kulturnog nasleđa i različitosti.

05

Bogorodica sa Isusom Hristom (freska, 14 vek),
crkva Vavedenja Presvete Bogorodice u Lipljjanu

STRATEŠKA PITANJA

Integrисани приступ planiranju i upravljanju nasleđem

Izrada izvodljivog plana i upravljanje nasleđem u skladu sa evropskim normama i standardima sa izrazitim naglaskom na dobrobiti zajednice uz aktivno učešće svih zainteresovanih strana i civilnog društva zahteva održiv i integrisan pristup.

Pristup Planu za nasleđe omogućuje uključivanje inicijativa koje se oslanjaju na nasleđe u opštiji ekonomski razvoj sa naročitom usmerenošću na sektor turizma i njegove proizvode. Strategija se ne usredsređuje samo na pitanja kulturnog materijalnog/nematerijalnog i prirodnog nasleđa (uključujući i očuvanje, restauraciju, obeležavanje lokacija, informacije o nasleđu i bezbednost lokacije), već podrazumeva i da organi koji se bave nasleđem rade kao partneri u saradnji sa zainteresovanim stranama i akterima u oblasti turizma i iz zajednice.

Takav pristup, koji promoviše projekat PKRK, ima potencijal da razreši suprotstavljene zahteve uključujući i pomirenje i integraciju različitih etničkih zajednica kroz razvoj privrede i turizma na obostrano zadovoljavajući i održivi način, istovremeno čuvajući integritet i nadmoćnost dinamičnog kulturnog nasleđa tokom vremena. Takva očekivanja zavise od toga da li će se u podsticanju komercijalnog zamaha tokom celog procesa voditi računa o pitanjima na koje je zajednica osetljiva.

Ti strateški problemi su blisko isprepleteni i uspešna zaštita nasleđa u centralnom Kosovu zavisiće od uspešnosti i kohezije kada je reč o nivoj saradnje koja će se postići između javnih i privatnih partnera. Da bi zaštita uspela, od presudne je važnosti da lokalne zajednice budu potpuno svesne značaja onoga što se štiti, zbog čega to ima takav značaj i na koji način aktivnosti lokalnog stanovništva mogu da utiču na zaštitu. Dobar plan za upravljanje nasleđem mora da prihvati raznolikost, za šta je potrebno pažljivo osmišljavanje i planiranje. Dobro zaštićeni i osmišljeni nasleđeni resursi, kojima se dobro upravlja, i uz odgovarajuću promociju jesu od presudne važnosti za razvoj održivog i uspešnog turizma koji se oslanja na nasleđe.

Okvir plana za nasleđe biće važan okidač za postizanje željenog ishoda kroz niz različitih konkretnih strateških pristupa.

Preporuke za potencijalni integrativni regionalni pristup

Centralni region, kao administrativni centar, predstavnik je karakterističnog gradskog i prigradskog životnog stila. Istoriski centri, kao što je Priština, i život koji se odvija oko istorijskih spomenika kao što je Gračanica, čine urbano jezgro gradova na različitim nivoima i privlače širu publiku da poseti i da uživa na jednom zajedničkom prostoru.

Budući da je neplaniran rast gradova imao ogroman uticaj na kvalitet života i životnu sredinu, potreba za javnim prostorima, njihovom funkcijom i demokratskim učešćem u njihovom osmišljavanju i korišćenju predstavlja pravi izazov. Priština, u kojoj se mnogo toga dešava radnim danima, prihvata ljudе iz celog Kosova i pokušava da ispunji njihove potrebe za urbanim stilom života, dok obližnje opštine dele ovaj fenomen urbane kulture ispunjavajući ulogu predgrađa. Stoga ovaj region sve više obnavlja svoju urbanu kulturu, i postepeno se širi jer naselja u njemu postaju sve povezana. U tom procesu razvoja, nastanak, korišćenje i ponovno korišćenje javnih prostora uz demokratsko učešće mogli bi da daju jednu novu dimenziju urbanom razvoju, u kojoj se nasleđeni resursi bolje vrednuju, bolje iskorišćavaju i igraju ključnu ulogu u unapređenju kvaliteta života stanovnika.

Centralni region ima bogato nasleđe, kako materijalno tako i nematerijalno i prirodno. Međutim, urbana sredina koja se brzo širi u ime modernog života preti da uništi ili umanji vrednost ovog značajnog nasleđa. Stoga se pažljiva analiza, kao i strateško planiranje i upravljanje nasleđem u skladu sa rastućom urbanom kulturom izdvaja kao prioritet u regionu.

Većina opštinskih urbanih centara i neke četvrti imaju veliki potencijal da transformišu javne prostore u izuzetna mesta gde bi lokalno stanovništvo, zajedno sa organima vlasti, moglo da uzme aktivno učešće u osmišljavanju i planiranju prostora, kao i u odlučivanju o njihovoj funkciji i upravljanju. Ponovo razmatranje – i, u nekim slučajevima, redefinisanje uloge i funkcije javnih prostora uz aktivno učešće građana – jesu imperativ da bi se zajedničko nasleđe cenilo i da se otvore vrata za ekonomski razvoj. Živa kulturna i umetnička scena u Prištini i Gračanici mogu bi da bude katalizator i primer za slične umetničke i kulturne inicijative kako bi se napravile platforme za podizanje svesti i građani podstakli da se aktivno uključe u proces.

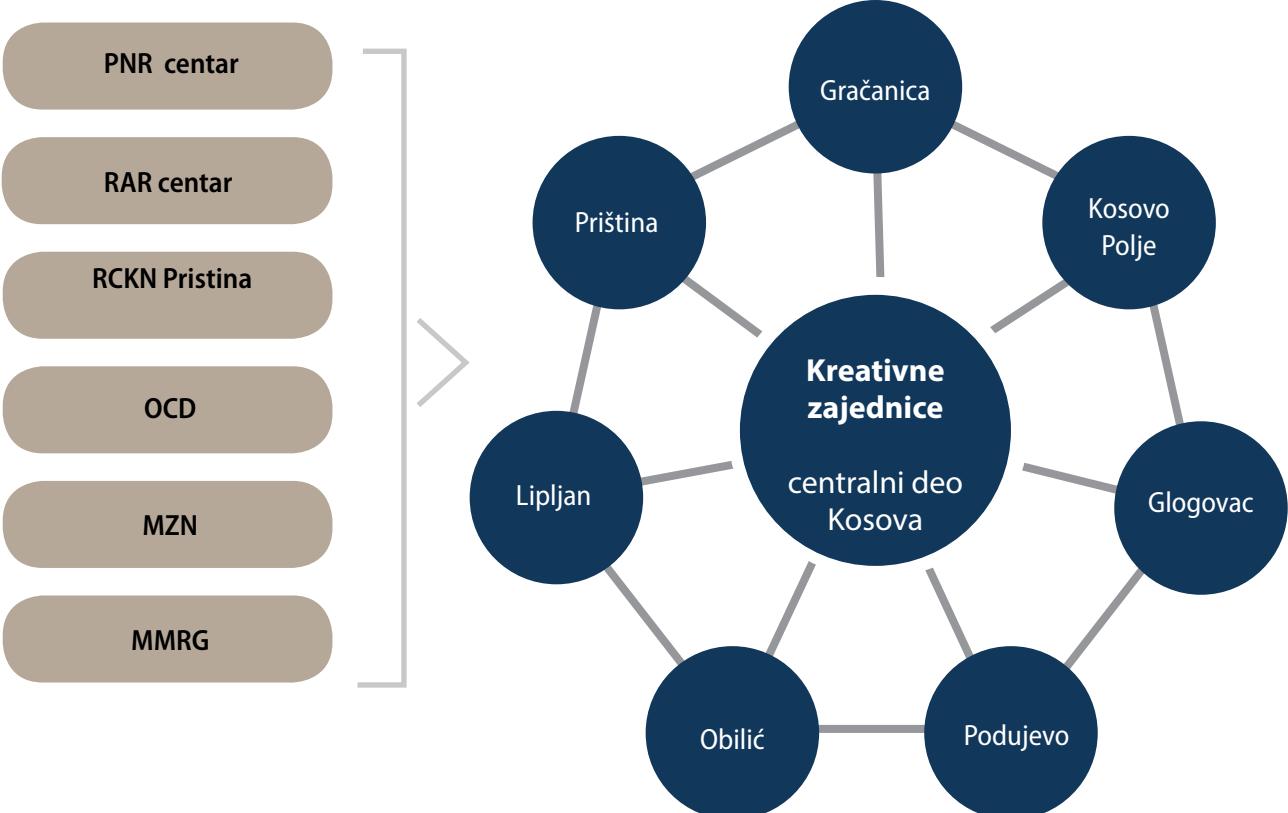
Dakle, Plan za nasleđe centralnog regiona preporučuje da zainteresovane strane ulažu napore usmerene ka ostvarenju opšte vizije za razvoj regiona u kojoj su nasleđe i raznolikost gradskih centara, kao i izuzetnih četvrti (bilo da je reč o istorijskim ili savremenim lokalitetima), povezani sa potrebama savremenog života i oblikuju obogaćenu životnu sredinu uz aktivno učešće njihovih građana.

Program UN Podrška opštinskom prostornom planiranju (OPP) jeste konkretan resurs koji bi mogao da pruži tehničku podršku u mnogim opštinama, dok je Studija slučaja PKRK za Prištinu pažljivo proučila gradski centar i nudi dobre preporuke. Napredak koji je poslednjih godina postignut u vezi pešačkih zona je primer pozitivnog uticaja na stanovništvo i obogatio je javni život i povećao ekonomske šanse. Neophodno je da se građanske akcije, u kombinaciji sa strateškim tačkama izloženim u Planu za nasleđe, pažljivo uklape u opštinske planove i planove za urbani razvoj centralnog regiona.

Šire uključivanje savremene umetnosti bi moglo da inspiriše stanovnike da smisle inovativne pristupe gradskim prostorima i da budu primer za druge regionalne alternative, donoseći sa sobom novi talas vrednovanja nasleđa i korišćenja javnog prostora na Kosovu.

Primeri iz regiona treba da integrišu sve elemente, kao u primeru Junika, i mogli bi da inspirišu slične privatne i javne inicijative u regionu. (Pogledate metodologiju korišćenu u Juniku, Studiju slučaja o urbanoj rehabilitaciji okruženja Regionalnog turističkog centra u Juniku, Program Kamenje koje govori kao i Studiju slučaja o Integrisanoj zaštiti – Konzervatorske osnove za "Istoriski centar" Prištine, u Prilogu 3).

Integrисани регионални приступ у вези јавних места и демократске participације у трансформисању урбаних целина

5.1 Šta treba uzeti u obzir prilikom izrade koncepta integrisanog pristupa

- Očuvanje i zaštita resursa: Pravljenje plana za očuvanje i zaštitu posebnih mesta, lokacija i tradicija koje privlače lokalno stanovništvo i širi spektar posetilaca. Plan treba da uzme u obzir značaj i vrednost nasleđenih dobara za društvo i treba da bude u skladu sa svim važećim lokalnim i nacionalnim zakonima/propisima i u skladu sa međunarodnim standardima. Pored toga, treba da se usmeri na razvoj inicijativa za očuvanje i razvoj predela, kao i na očuvanje tradicionalnih običaja i manifestacija sledeći interes pojedinaca, grupa ljudi ili zajednica u toj oblasti.
- **Fokus na autentičnosti lokacija, živim tradicijama, izrazima i efikasnoj prezentaciji:** Doprinos prethodnih generacija i različitih grupa oblikuje istoriju i kulturu jednog mesta i današnje zajednice, čineći

je jedinstvenom atrakcijom za posetioce. Da bismo cenili sadašnjost, moramo da razumemo našu prošlost i da pronađemo kreativne i atraktivne načine da je predstavimo kako bismo izgradili odnos između mesta, pojedinaca i zajednica, kao i onaj sa posetiocima. Autentičnost mesta, ljudi i njihovih priča izdvaja ih od drugih i nudi upečatljiva iskustva.

- **Kako da lokacije ožive uz pomoć kvalitetnog tumačenja:** Destinacija je mesto koje ima svoju priču! Korišćenjem kreativnih metoda u tumačenju priča, posebnih kulturnih lokacija, tradicija, događaja i ličnosti, kao i lepota prirodnog okruženja, to je ono što neku zajednicu ili region izdvaja od drugih. Potrebno je da postoji inkluzivni pristup tako što će se s poštovanjem ispričati priča svih grupa koje su dale svoj doprinos zajedničkom nasleđu.
- **Pronalaženje balansa između života zajednice, očuvanja nasleđa i razvoja tur-**

izma: Zajednica koja vrednuje i štiti svoje nasleđe doprineće razvoju uspešnog projekta, uz potrebna sredstva, volontere i političku podršku. Svest i znanje u okviru zajednice o očuvanju nasleđa i šansama za turizam ključni su za održivi razvoj. Konkretna vrednost bilo kog nasleđenog blaga za zajednicu treba pažljivo da se razmotri jer ne treba žrtvovati njihovu dobrobit u ime očuvanja nasleđa ili razvoja turizma. Naročitu pažnju potrebno je posvetiti izbalansiranim programima okrenutim ka zajednici koji za cilj imaju razvoj predeла, u skladu sa značajem koji oni imaju za lokalno stanovništvo. Sveobuhvatne konsultacije sa zajednicom od ključne su važnosti za delotvoran dijalog pomoću koga se dolazi do balansa.

- **Ravnopravna zastupljenost polova:** Ravnopravna zastupljenost polova podrazumeva da se pružaju jednake šanse i da ne postoji diskriminacija u svim fazama razvoja politike i njenog sprovođenja. Ako su polovi ravnopravno zastupljeni, sve akcije treba da se planiraju, sprovode, da se o njima izveštava i da se ocenjuju imajući u vidu njihovu zastupljenost. Iako žene predstavljaju snažnu vezu u društvu na Kosovu i igraju ključnu ulogu u prenošenju nasleđa na mlađe generacije, one su slabo priznate na tržištu rada kao i kada je reč o donošenju odluka i aktivnostima zajednice. Tehnike koje imaju direktni pozitivan uticaj na žene na nivou društva kao što su projektni ciljevi koji su rodno osjetljivi, budžet koji promoviše rodnu ravnopravnost, procena uticaja na različite polove i podaci raščlanjeni po polovima predstavljaju najmoćnije mere kojima se promoviše rodna ravnopravnost u aktivnostima. Ravnopravna zastupljenost polova i promovisanje rodne ravnopravnosti u inicijativama koje se oslanjaju na nasleđe treba da budu jedno od glavnih pitanja koje se uzima u obzir, kao održivi i politički cilj za kulturna prava i demokratsko učešće.
- **Uključivanje marginalizovanih grupa/zajednica:** Postojanje različitih grupa, bez obzira na njihov broj i dužinu vremena koju su proveli na datoј teritoriji, pred-

stavlja prednost za jedno društvo i inicijative koje se oslanjaju na nasleđe. Svaka grupa/zajednica ima svoje sopstvene vrednosne sisteme i jedinstven doprinos zajedničkom nasleđu jednog mesta i treba da joj se omogući da ima svoje zasluženo mesto u svim fazama, od pravljenja koncepta aktivnosti, uzimajući u obzir njene potrebe, kulturu, verovanje i način života. Marginalizacija grupa na osnovu njihovog godišta, sposobnosti, etničke pripadnosti, društveno-ekonomskog statusa, geografskog porekla itd. produbljuje jaz i donosi nejednakost, pojačavajući tenzije između grupa. Inicijative koje se zasnivaju na nasleđu kreiraju konstruktivne platforme i treba da uzmu u obzir sve grupe/zajednice na teritoriji.

- **Saradnja radi održivosti upravljanja:** Očuvanje nasleđa i razvoj turizma zahtevaju učešće brojnih pojedinaca i organizacija. Postoji potreba da se osnuju partnerski odnosi kako bi porasla podrška i kako bi se povećale šanse za uspeh tako što će se, na primer, istorijska mesta i tradicionalne manifestacije u zajednici ili regionalnu nuditi u paketu, promovisati prirodne lepote tamo gde pristup i infrastruktura ispunjavaju standarde, i podsticati međusobne promocije drugih lokacija kako bi se postigla njihova što veća izloženost. Ovi preduslovi su ključni da bi turizam koji se oslanja na nasleđe postao održiv oblik ekonomskog razvoja. Saradnja između centralnih vlasti i regionalnih centara za kulturno nasleđe, kao i subjekata odgovornih za zaštitu životne sredine/prirode, akademskih i obrazovnih institucija, od presudne je važnosti. To takođe podstiče vlasnike nasleđa da shvate značaj rada sa lokalnim vlastima na očuvanju i brizi o nasleđenim resursima uz istovremeno razvijanje mehanizama za obrazovanje i održivo upravljanje nasleđenim resursima.

5.2 O čemu treba voditi računa prilikom planiranja i osmišljavanja integrativnog pristupa

A - Ocena potencijala nasleđa – utvrditi trenutne resurse uz pomoć popisa

Cilj ocene nije samo da se popišu resursi već da se proceni potencijalni kvalitet i nivo usluga. Izrade popisa je obavezna kako bi se započelo objektivno procenjivanje imovine uključujući postojeće atrakcije i manifestacije ili običaje kao i one koje imaju potencijal za razvoj. Istoriski značaj, fizičko stanje nepokretnog kulturnog nasleđa, elementi tradicionalnog nasleđa, atrakcije prirodnog nasleđa i predela neophodni su podaci za opisivanje karaktera mesta, običaja i aktivnosti u procesu izrade popisa. Informacije iz popisa pomažu da se utvrdi opšti okvir za plan razvoja nasleđa.

B - Obezbeđivanje trajnog stručnog usavršavanja – zaštita, održavanje i upravljanje

Razmatranje planova za zaštitu, održavanje i upravljanje kako bi se postigli dugoročni rezultati jedan je od važnih preduslova za izradu ciljeva za aktivnosti koje će biti istaknuti u okviru Plana za nasleđe. Očuvanje imovine, održavanje prirodnog nasleđa i karakterističnog pejzaža nekog kraja, kao i očuvanje tradicionalnih običaja i priča koje se prenose sa generacije na generaciju jesu osnovna pitanja koja je potrebno uzeti u obzir kako bi se sačuvao karakter zajednice i njene životne sredine.

Očuvanje podrazumeva izradu „opipljivih“ unapređenja istorijskih ili prirodnih lokacija ili tradicionalnih običaja i događaja, uz obezbeđivanje zaštite imovine i artefakata, i pričanje njihove priče uz tumačenje.

Istraživanje je važno kako bi se sakupili odnosno ažurirali podaci koji će se pokazati kao neophodni prilikom rekonstrukcije tradicionalnih običaja i kada se oni budu tumačili posetiocima.

Kao proces vraćanja imovine u stanje u kome ima upotrebnu vrednost uz pomoć popravki ili prepravki čime se omogućuje njen korišćenje u sadašnjosti bez napada na njenu istorijsku i kulturnu vrednost, očekuje se da se u okviru planova za nasleđe razmotri i rehabilitacija. Postoje standardi koji važe sa sve vrste istorijskih građevina i obuhvataju i sa njima povezane karakteristike predela, životne sredine i lokacije sa prirodnim nasleđem. Ti standardi se primenjuju na konkretni projekat rehabilitacije uzimajući u obzir tehničku i ekonomsku izvodljivost.

C – Lokalni ekonomski razvoj uz pomoć resursa nasleđa i njegovog potencijala (Planiranje za nasleđe i razvoj kreativnih delatnosti)

Kulturno nasleđe, kreativni kapacitet i inventivnost ljudske rase vekovima su blisko povezani. Sa jedne strane, naše najvrednije nasleđe često predstavlja kreativni izraz različitih kultura tokom vremena. Sa druge strane, kulturno nasleđe služi kao inspiracija i resurs za umetnike i zanatlige u celom svetu.

Danas, kreativni poduhvati svoju inspiraciju crpe iz lokalnog materijalnog i nematerijalnog nasleđa, obezbeđujući posao i podršku za lokalne ekonomije često na prilično udaljenim lokacijama. Takve inicijative koje se oslanjaju na nasleđe povećavaju privlačnost predela za turiste i ističu vrednost i raznolikost lokalnog nasleđa, dok sa druge strane u prodaji njihovih proizvoda ne zavise nužno od lokalnog turizma.

D – Povećanje svesti javnosti i obrazovanje

Svest o nasleđu započinje edukacijom. Razumevanje šta nasleđe obuhvata od presudne je važnosti za uvažavanje različitih aspekata nasleđa u datom regionu, opštini, među zajednicama.

Uspešan plan za nasleđe obraća se zajednici za podršku. Zauzvrat, znanje i svest o nasleđu raste, što zatim podstiče članove zajednice da daju svoj doprinos u tekućim naporima koji se odnose na nasleđe. To je ciklični, neprekidni proces jer zajednica raste i novi stanovnici žele da budu uključeni i da nauče više o jedinstvenom identitetu mesta u kome žive.

Školski obrazovni programi u vezi sa nasleđem imaju za cilj da predstave značaj nasleđa mlađim generacijama, ali i da podignu opšti nivo svesti o nasleđu u zajednici, uz podsticanje poštovanja različitosti i kreativnost pomoći koje će se ono bolje predstaviti. Savremena umetnost igra važnu ulogu u predstavljanju nasleđa, raznolikosti i višestrukih nasleđenih identiteta u kojoj pojedinci i zajednice imaju mogućnost da se definišu uzimajući u obzir promenljivu realnost današnjeg sveta.

“Svest o nasleđu započinje edukacijom. Razumevanje šta nasleđe obuhvata od presudne je važnosti za uvažavanje različitih aspekata nasleđa u datom regionu, opštini, među zajednicama.”

E – Aktivno angažovanje zajednice i učešće građana

Iako mere za zakonsku i tehničku zaštitu uređuju centralne i lokalne vlasti, zajednice igraju ključnu ulogu u planiranju i upravljanju nasleđem, svaka u svom regionu. Aktivno učešće građana od presudne je važnosti da bi se shvatilo značenje nasleđa i obratila neophodna pažnja na njegov uticaj na lokalnom nivou, gde zajednice sve više poštuju svoje zajedničko nasleđe i gde brinu o njemu, odnose se prema njemu s poštovanjem. Celokupno planiranje kao i izrada plana za nasleđe treba aktivno da traže od zajednice da se angažuje i da podstiču učešće građana uz inkluzivan pristup.

Etnografski muzej Emin Điku, Priština

06

Osnovna škola "Elena Đika", administrativna zgrada iz početka XX veka,
frontalna fasada, Priština

CILJEVI I AKCIJE

Preporuke iz studije izvodljivosti usmerene su na ispunjavanje projektnih ciljeva koji se odnose na kulturnu raznolikost, zajedničke resurse kulturnog i prirodnog nasleđa i na potencijal za inicijative i turizam koji se oslanjaju na nasleđe u regionu – sve su to aspekti integrirani u smislu lokalnog ekonomskog razvoja sa fokusom na turizmu, istovremeno uzimajući u obzir raspoloživost izvora u praksi, organe vlasti i zakonska i druga ograničenja.

Akcioni plan koji je centralni deo Plan za nasleđe usmeren je na to da se pozabavi slabostima koje su uočene kada je reč o nasleđu na način koji prepoznaje odnos između nasleđa, dobrobiti zajednice i lokalne ekonomije radi poboljšanja kvaliteta života i životne sredine. On uključuje i potencijale za razvoj turizma i predstavlja nastavak i diversifikaciju akcija koje su već završene ili su ih omogućile regionalne i opštinske radne grupe.

U te akcije spadaju:

- Osnivanje i obuka regionalnih i opštinskih radnih grupa,
- Opšta vežba za prikupljanje i proveru podataka,
- Projekti za ocenu i proveru podataka o nasleđu u svakoj opštini,
- Pilot projekti koji su usmereni na kulturne manifestacije/tradicije u svakoj opštini,
- Pokazni pilot projekti za inicijative i turizam koji se oslanjaju na nasleđe,
- Serija radionica o nasleđu.

Na osnovu strateških pitanja o kojima je bilo reči, planirani su sledeći ciljevi i sa njima povezane akcije u toku naredne tri godine:

Cilj 1

Podizanje svesti i podsticanje poštovanja nasleđa centralnog Kosova

Akcije i potencijalni partneri

1.1 Organizovati stalno prikupljanje i proveru podataka o kulturnom i prirodnom nasleđu u regionu uključujući i lokalne običaje i tradicije, istorijska mesta, pokretno nasleđe i proizvode kulture

(PNK, OCD, RCKN, akademija, konkretnе opštine)

1.2 Organizovati različite aktivnosti kojima se promoviše nasleđe uz aktivno učešće zajednice, stavljajući akcenat na lokalne običaje, istorijska mesta i proizvode kulture u regionu

(PNR, mediji, profesionalci iz različitih oblasti, OCD, RCKN, poslovna zajednica, opštine)

1.3 Napraviti i usvojiti zajedničku strategiju za obrazovanje i podizanje svesti uz uključenost svih opština, obuhvatajći i takmičenja, manifestacije i radionice

(PNR, OCD, opštine, ARR centar, lokalne škole, opštinski sekretarijati za obrazovanje, profesionalci iz različitih oblasti, stručnjaci za nasleđe)

1.4 Promocija Regionalnog plana za nasleđe i rezultata njegovog sprovođenja kroz brojne aktivnosti kojima se podiže svest u saradnji sa lokalnim, regionalnim i centralnim partnerima, zavisno od situacije

(PNR, opštine, ARR-centar)

1.5 Povećanje svesti organa vlasti i opšte javnosti o integrativnom pristupu nasleđu

(PNR, RCKN)

1.6 Održavanje veb-sajta kojim se promovišu region i tekuće aktivnosti

(PNR)

Cilj 2

Preduzeti neophodne mere za zaštitu nasleđa u centralnom delu Kosova

Akcije i potencijalni partneri

2.1 Obezbediti stalnu procenu podataka o nasleđu

(PNR, OCD, RCKN, opštine)

2.2 Započeti sastavljanje popisa elemenata nematerijalnog kulturnog nasleđa u saradnji sa naučnim institucijama odnosno stručnjacima uz učešće profesionalaca iz različitih oblasti

(PNR, OCD, opštine, vlasnici, profesionalci iz različitih oblasti, Etnografski muzej u Prištini)

2.3 Započeti projekte za očuvanje arheoloških i drugih artefakata u dogovoru sa centralnim institucijama

(MKOS, Arheološki institut, opštine, RCKN)

2.4 Započeti procenu nasleđa u ruralnim sredinama uz poseban osvrt na biodiverzitet i dobara prirodnog nasleđa, uključujući i identifikaciju vrsta za koje je najpreće potrebno očuvanje u tom regionu

(MŽSPP, opštine, OCD, ARR centar)

2.5 Popisati predele koji su interesantni iz perspektive nasleđa

(PNR, MŽSPP, opštine, OCD)

2.6 Napraviti bazu podataka za muzeje i njihove kolekcije (pokretno kulturno nasleđe)

(Muzej Kosova, Etnološki institut, Arheološki i Etnografski muzej u Prištini, opštine, OCD)

2.7 Sastaviti „Registar ugroženog nasleđa“

(PNR, OCD, RCKN)

2.8 Napraviti mapu imovine zaštićenog graditeljskog kulturnog nasleđa, elemenata nematerijalnog kulturnog nasleđa, predmeta pokretnog nasleđa i lokaliteta sa prirodnim nasleđem na osnovu sveobuhvatne studije i istraživanja

(PNR, RCKN, OCD, opštine)

2.9 Preduzeti hitne mere za podizanje svesti i promociji tradicionalnih praksi

(MKOS/Sektor za kulturno nasleđe, Muzej Kosova, Etnografski muzej, Akademija)

Cilj 3

Napraviti i podsticati detaljnu procenu, integrisani nacrt projekat , kao i dobar plan za upravljanje nasleđem u centralnom delu Kosova

Akcije i potencijalni partneri

3.1 Podsticati saradnju između svih agencija, zainteresovanih tela i pojedinaca u regionu koji se bave nasleđem i prostornim planiranjem

(PNR, RCKN, OCD, opštine, MŽSPP)

3.2 Upotrebiti alate za očuvanje i upravljanje koji su uvedeni tokom Ljubljanskog procesa u okviru EU/SE Regionalnog programa, EU/SE projekta PKRK kao i drugih uspešno sprovedenih projekata i programa koje su podržale odgovarajuće međunarodne organizacije

(PNR, RCKN, opštine, MŽSPP)

3.3 Organizovati redovne regionalne forume o nasleđu kako bi sve zainteresovane strane bile u toku sa najnovijim informacijama

(PNR)

3.4 Izdavati godišnju publikaciju „Naše zajedničko nasleđe – revizija civilnog društva u južnom delu Kosova“, u kojoj bi bili predstavljeni rezultati istraživanja i procena

(PNR, Forum za nasleđe)

3.5 Obezbediti redovan i odgovarajući pristup odabranim lokacijama sa nasleđem iz perspektive turizma, uključujući i označavanje i usluge vodiča

(MŽSPP, opštine, MKOS, Ministarstvo saobraćaja i komunikacija)

Cilj 4

Razviti i koordinisati odgovarajuće upravljanje nasleđem u centralnom delu Kosova

Akcije i potencijalni partneri

4.1 Koordinisati godišnje revizije i sprovođenje Plana za nasleđe kako i pripremu sledećeg Plana za nasleđe 2018. godine za naredni trogodišnji period

(PNR, Forum za nasleđe)

4.2 Obezbediti kvalitetnije usluge za inicijative i/ili turizam koji se oslanjaju na nasleđe kroz stručno usavršavanje.

(MORG, PNR, OCD, opštine)

4.3 Izrada alata i mehanizama za integrисани pristup rehabilitaciji nasleđa, preduzetništva/turizma i obrazovnih programa za različite partnere

(PNR, opštine, OCD, RCKN)

4.4 Programi pravljeni po meri ovog plana u svetlu trenutnog i potencijalnog priliva turista

(opštine, OCD, poslovna zajednica)

4.5 Inicirati planove za rehabilitaciju određenog nepokretnog kulturnog nasleđa, nematerijalnog nasleđa i prirodnog nasleđa kroz aktivan međukulturalni dijalog svih zainteresovanih strana (na centralnom i lokalnom nivou), uključujući i marginalizovane zajednice

(projekti koji se sprovode u regionu, RCKN, NVO)

4.6 Obezbediti PNR koordinatorima operativnu, finansijsku i političku podršku, kao i tehničku podršku

(opštine, RCKN)

Cilj 5

Napraviti odgovarajuće i održive turističke inicijative koje se oslanjaju na nasleđe centralnog Kosova

Akcije i potencijalni partneri

5.1 Inicirati program obuke za lokalne povremene vodiče za nasleđe u svakoj opštini

MORG, PNR

5.2 Učestvovati u turističkim projektima koji se oslanjaju na nasleđe

(PNR, opštine, OCD, poslovna zajednica)

5.3 Uraditi analizu troškova i koristi od predloženih projekata kako bi se molbe za finansiranje poređale po prioritetu na koordinisan način

(PNK, RCKN, opštine, kompanije koje se bave istraživanjima)

5.4 Obezbediti koordinisane akcije kako bi se iskoristila različita kulturna dobra i prakse rasprostranjene u regionu

(OCD, opštine, PNR, ARR centar)

5.5 Unaprediti osnovne turističke usluge na osnovu MSP (porodičnih firmi)

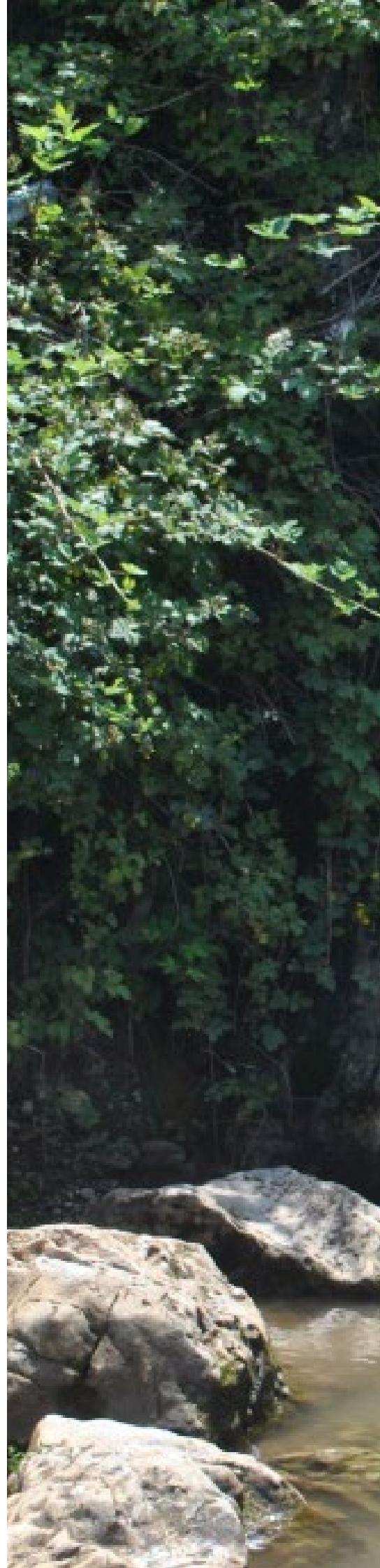
(kreditna društva, banke, opštine, članovi zajednice)

5.6 Podrška praktikovanju nematerijalnog kulturnog nasleđa kroz odgovornu primenu kreativnih industrija – kao veze sa inicijativama/manifestacijama savremene umetnosti u regionu

(OCD, umetnici, opštine, PNR, poslovna zajednica)

5.7 Zajedno sa ostalim opštinama u regionu razviti zajednički regionalni program, sa ciljem da se napravi regionalni brend sa njegovim logoom

Akcioni plan će pratiti koordinator Programa za nasleđe i raznolikost uz podršku opština iz regiona koje u njemu učestvuju.

Izvor mineralne vode u Banjici, opština Lipljan

07

Crkva Vavedenja Presvete Bogorodice,
XIV vek, Lipljan

OPŠTINE U CENTRALNOM REGIONU

Dok Regionalni program PPLR ima širi obim u sferi ekonomskog razvoja, PKRK/LER se fokusira na inicijative koje se oslanjaju na nasleđe u vezi sa razvojem turizma preko nasleđa poštujući princip demokratskog učešća u procesu. U tom svojstvu PKRK/LER ima za cilj stvaranje uslova koji bi omogućili socijalnu koheziju i ekonomski razvoj uz korišćenje potencijala kulturnog nasleđa za centralni region Kosova.

Predloženi integrисани pristup nudi izvodljivu strukturu, metodologiju i primere kako, ukoliko se njime dobro upravlja, nasleđe može da bude sredstvo od koga lokalne zajednice mogu da imaju velike koristi u okviru dinamičnog procesa društvenog i ekonomskog razvoja.

U pripremanju Regionalnog plana za nasleđe, projekat PKRK utvrđuje postojanje svih istorijskih mesta i kulturnih dobara u regionu, na osnovu informacija dobijenih od lokalnih i centralnih vlasti i institucija, kao i od lokalnih zajednica i OCD.

Preporučene pilot akcije, međutim, usmerene su na atrakcije i sadrzine koje su trenutno dostupne i koje je moguće predstaviti opštoj javnosti i posetiocima u svrhu turizma koji se oslanja na nasleđe.

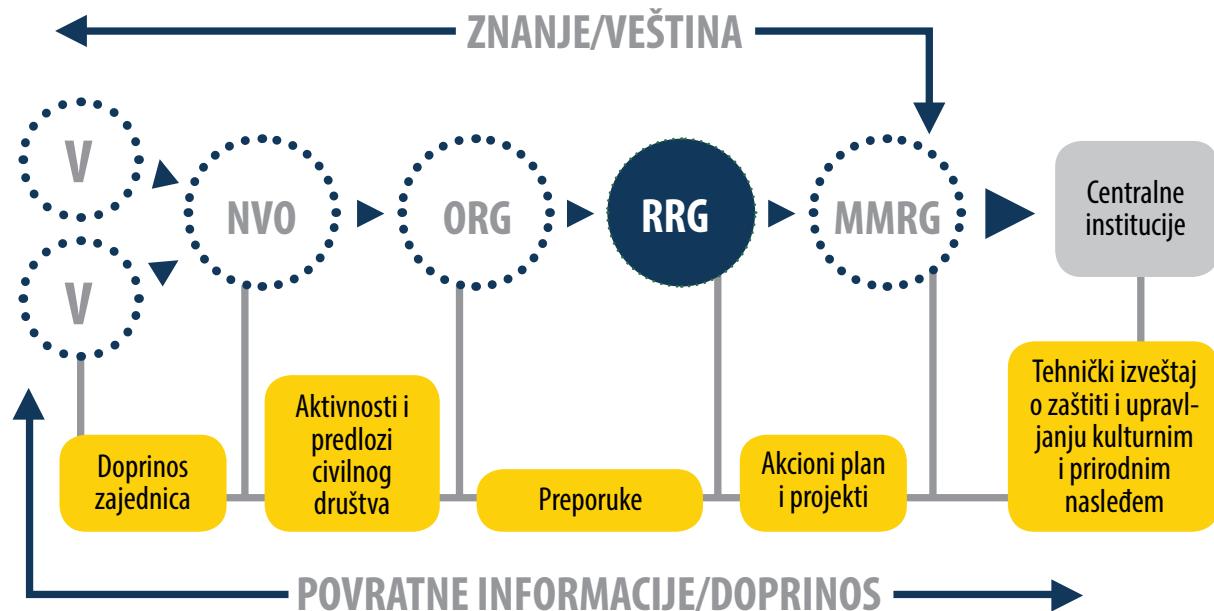
Ovo poglavlje je pripremljeno za zainteresovane strane u konkretnim opštinama kao dodatak uz Regionalni plan za nasleđe i njegove preporuke. On podstiče aktivno učešće lokalnih zajednica i zainteresovanih strana u sprovođenju prioritetnih akcija u konkretnoj opštini, u saradnji sa ostalih pet opština u regionu, kao i sa centralnim vlastima.

Predlozi koji su ovde dati nisu sveobuhvatni i nikako ne podrazumevaju isključivanje drugih inicijativa i resursa koji su detaljnije opisani u aneksima. Plan za nasleđe nudi jasan put, podstiče korišćenje tih nasleđenih dobara u saradnji sa svim zainteresovanim stranama, uzimajući u obzir strateška pitanja istaknuta u Odeljku 5.

Plan za nasleđe je dinamičan proces koji obezbeđuje strateški kontekst za akcije zajednice uz pomoć postojećih resursa kako bi se utvrdila najveća moguća korist za zajednice u regionu. On za cilj ima omogućavanje zajedničkih akcija i utvrđivanje prioriteta za raspodelu fondova koji su na raspolaganju za očuvanje i promociju nasleđa, u saradnji sa centralnom vladom, opštinama i ostalim zainteresovanim stranama. Da bi se obezbedilo aktivno učešće zainteresovanih strana, projekat PKRK je usvojio sledeću metodologiju i raspored aktivnosti vodeći računa o tome

da prilikom određivanja politike postoje neprestane povratne informacije i doprinos od zajednice, dok se na nivou zajednice podstiče redovno prenošenje znanja i veština.

Uključenost u PKRK projekat podrazumeva:

- Istraživanje dobara kulturnog i prirodnog nasleđa i utvrđivanje elemenata nematerijalnog nasleđa uz učešće i doprinos sledećih institucija i pojedinaca:
 - MKOS – Sektor za kulturno nasleđe,
 - Regionalni centar za kulturno nasleđe u Prištini,
 - Etnografski muzej Emin Điku
 - Muzej Kosova
 - Lokalni stručnjak za etnološke predmete
 - Opštine centralnog regiona,
 - NVO Kosovska Inicijativa za Stabilnost
 - Prištinska mreža mladih
 - Lokalni stručnjaci za prirodno nasleđe,
 - Lokalni stručnjaci za aplikaciju i izgradnju baze podataka.
- Pilot akcije uz aktivno učešće zajednica u regionu u predstavljanju i promociji elemenata i običaja njihovog zajedničkog nematerijalnog blaga
- Serija radionica o nasleđu u razradi plana i postavljanju platforme za saradnju između regiona
- Forum o nasleđu uz učešće svih zajednica, doprinos razvoju Regionalnog plana za nasleđe
- Popis imovine pokretnog nasleđa Izrada regionalnih logoa
- Studijske posete i obuke tokom kojih se zainteresovane strane upoznaju sa dobrim praksama kako bi shvatile proces ekonomskog razvoja, uključenost zajednice i demokratsko učešće i izgradili znanje o njima
- Okupljanja Mreže nasleđa zajednice uz učešće šireg spektra pojedinaca i tela koji cene konkretne aspekte nasleđa
- Aktivnosti čiji cilj je podizanje svesti putem poseta istorijskih mesta i obuka o kulturnom i prirodnom nasleđu u kojima su učestvovali:

- Nastavnici osnovnih škola,
- Učenici,
- Roditelji,
- Umetnici,
- Stariji ljudi,
- Lokalne zajednice,
- Lokalne NVO.

Preporučene neposredne akcije za opštine u regionu

- Na prvom forumu, nakon lansiranja Plana za nasleđe, i zajedno sa koordinatorima PNR, utvrditi koji su to delovi u opštini gde bi se potencijalno moglo pronaći nasleđe i označiti je:
- Napraviti akcionu grupu u zajednici koja bi se bavila tim pitanjem
- Razgovarati o mogućnostima sa opštinskim vlastima
- Uz podršku opštinskih vlasti, sprovesti proces konsultacija sa zajednicom u kome bi učestvovali članovi zajednice iz označene oblasti
- Objasniti Plan za nasleđe i važnost zajedničke regionalne akcije u kontekstu svakog od regiona na Kosovu i Kosova u celini
- Zajedno sa zajednicama, razviti zajedničku viziju i integrisane akcije u skladu sa preporukama Plana za nasleđe za centralni region
- Razviti koncept koji bi usvojile i podržale opštinske vlasti
- Raditi zajedno sa PNR koordinatorom koji će voditi računa o koordinaciji i saradnji između opština i regionalnog pristupa
- Tražiti podršku drugih organizacija koje posluju u regionu za sprovođenje u budućnosti

Opština Kosovo Polje

Opština se prostire na površini od oko 83 km² i obuhvata grad Kosovo Polje i 15 sela. Ukupno ima 34.827 stanovnika u koje spadaju Albanci (86,9%), Aškalije (9,4%), Romi (1,2%), Srbi (0,9%), Egipćani (0,8%), Turci (0,1%), Bošnjaci (0,09%) i ostali (0,3%). Glavna infrastruktura ove opštine uključuje železničku stanicu, koja je najveća na Kosovu i povezuje glavni grad Prištinu sa zapadnim delom opštine.

Materijalno nasleđe

- Tvrđava Belačevac, selo Belačevac (bronzano doba)
- Tvrđava Ariljača, selo Ariljača (4–6. vek)
- Arheološko nalazište Grabovac/selo Grabovac (rani srednji vek)

Prirodno nasleđe

- Močvare u selo Henc

Nematerijalno nasleđe

- N/A

Preporučene prioritetne akcije koje daju svoj doprinos Regionalnom planu i programu

Podizanje svesti i podsticanje vrednovanja nasleđa na centralnom Kosovu

- Organizovati šetnje po okolini/mestima gde postoji nasleđe kako bi se povećala svest lokalnog stanovništva i oni koji tu žive upoznali sa različitim konceptima nasleđa kao i sa životom u samoj zajednici
- Podrška školskim aktivnostima usmerenim ka podizanju svesti u opštini
- Koristiti regionalni logo za pravljenje brenda
- Obezbediti redovno prikupljanje otpada i podizanje svesti o važnosti čiste životne sredine

Preduzeti neophodne mere kako bi se zaštitilo nasleđe na centralnom Kosovu

- Istražiti i identifikovati jedinstvene tradicionalne običaje, igre i nasleđe u Kosovom Polju kako bi se oni dokumentovali u skladu sa smernicama

*Ruševine Ariljačanske tvrđave, (IV – VI vek),
opština Kosovo Polje*

- Napraviti mapu za sva graditeljska, pokretna, nematerijalna i prirodna dobra sa relevantnim informacijama i redovno slati nove informacije centralnim vlastima
- Sastaviti spisak građevina pod rizikom u opštini i izvestiti RKRK za region Prištine i opštinu

Izraditi i podsticati detaljnu ocenu, integrисани пројекат и планирање у оквиру доброг Плана за управљање наследством на централном Косову

- Utvrditi neophodne standarde za turističke usluge i obezbediti obuku za pružaoce usluga na lokalnom nivou
- Napraviti jasnu i ažuriranu mapu turizma koji se oslanja na nasleđe sa svim dobrima koja su spremna za posetioce
- Redovno ažurirati regionalni veb-sajt kako bi i drugi bili informisani o najavljenim događajima
- Obezbediti doprinos za godišnji regionalni izveštaj na temu „Naše zajedničko nasleđe“ na centralnom Kosovu
- Obezbediti odgovarajuće označavanje za lokalitete koji su spremni za turizam
- Testirati kulturne proizvode i marketinške stilove u regionu, svako u okviru svoje de-latnosti
- Voditi računa o tome da inicijative koje se oslanjaju na nasleđe budu raznovrsne, in-kluzivne i upečatljive kako bi privukle članove zajednice i posetioce

Razviti i координисати одговарајуће практике за управљање и бригу о наследству на централном Косову

- Organizovati izgradnju kapaciteta za unapređenje veština za управљање наследством, uključujući i onih za lokalne vodiče
- Učestvovati u redovnim сastancима/forumima kako bi se podelile информације о напретку и добрим информацијама о регионалном програму
- Poslati брошуру и промотивни материјал направљен на локалном нивоу PNR координатору

Osmisliti иницијативе које се ослањају на туризам на централном Косову које су одговарајуће за локални ниво и одрживе

- Odrediti jedno јавно место у општини које ће учествовати у регионалном плану
- Подржати иницијативе малих и средњих привредника (MSP)

Zajednička akcija na arheološkim lokalitetima Podujeva i Kosovo Polja

Arheološki lokaliteti koji se nalaze na teritorijama Kosovo Polje (tvrđave na brdima u blizini sela Belačevac i Ariljača) i Podujevo (Gumnište u blizini sela Sukriš (neolit) i Vindenis (rimsko doba), u blizini sela Glavnik, od strane arheologa su protumačeni kao važna naselja iz bronzanog doba i kasne antike. Razumevanje gradskog jezgra ovih istorijskih lokacija i njihovo povezivanje sa savremenim životom u regionu predstavlja veliku šansu za zajednice i organe vlasti u ove dve opštine. Ovaj integrativni pristup dveju opština promovisanju njihovog arheološkog nasleđa mogao bi da učini zajednički program bogatijim, dinamičnijim i interesantnijim za učesnike. Osmišljavanje dodatnih aktivnosti na otvorenim prostorima (predelima oko ovih lokacija, uključujući i korišćenje močvara) moglo bi da poveća privlačnost programa za mlade učesnike.

Akcija: Osmišljavanje obrazovnih i rekreacijskih projekata na arheološkim lokalitetima , počevši od podizanja svesti među populacijom, istraživanja koja bi vršili instituti, kao i zajednički strateški plan i plan za upravljanje tih oblasti uz aktivno učešće lokalnih zajednica

Partneri: opština Podujevo, opština Kosovo Polje, Institut za arheologiju, Univerzitet u Prištini, lokalne škole

Opština Glogovac

Opština Glogovac u centralnom delu Kosova prostire se na teritoriji od 290 km² i obuhvata grad Glogovac i 37 sela. Opština ima 58.531 stanovnika od kojih Albanaca (99,8%), Bošnjaka (0,02%), Turaka (0,008%) i ostalih (0,03%).

Materijalno nasleđe

- Tvrđava Lapušnik, selo Lapušnik (bronzano doba)
- Areološko nalazište Gradina, selo Vučak (kasna antika)
- Kula Ibiš Morine, selo Čikatovo (19. vek)
- Kompleks porodice Dervišoli, selo Gradica (18 – 19. vek)

Prirodno nasleđe

- Pećina Kišna reka
- Izvor mineralne vode Poklek

Nematerijalno nasleđe

- Ples iz Drenice

Preporučene prioritetne akcije koje daju svoj doprinos Regionalnom planu i programu

Podizanje svesti i podsticanje vrednovanja nasleđa na centralnom Kosovu

- Organizovati šetnje po okolini/mestima gde postoji nasleđe kako bi se povećala svest lokalnog stanovništva i oni koji tu žive upoznali sa različitim konceptima nasleđa kao i sa životom u samoj zajednici
- Podrška školskim aktivnostima usmerenim ka podizanju svesti u opštini
- Koristiti regionalni logo za pravljenje brenda
- Obezbediti redovno prikupljanje otpada i podizanje svesti o važnosti čiste životne sredine

*Kula Ibiša Morine, XIX vek, selo Čikatovo,
opština Glogovac*

Preduzeti neophodne mere kako bi se zaštitilo nasleđe na centralnom Kosovu

- Istražiti i identifikovati jedinstvene tradicionalne običaje, igre i nasleđe u Glogovcu kako bi se oni dokumentovali u skladu sa smernicama
- Napraviti mapu za sva graditeljska, pokretna, nematerijalna i prirodna dobra sa relevantnim informacijama i redovno slati nove informacije centralnim vlastima
- Sastaviti spisak građevina pod rizikom u opštini i izvestiti RKRK za region Prištine i opštinu

Izraditi i podsticati detaljnu ocenu, integrisani projekat i planiranje u okviru dobrog Plana za upravljanje nasleđem na centralnom Kosovu

- Utvrditi neophodne standarde za turističke usluge i obezbediti obuku za pružaoce usluga na lokalnom nivou
- Napraviti jasnu i ažuriranu mapu turizma koji se oslanja na nasleđe sa svim dobrima koja su spremna za posetioce
- Redovno ažurirati regionalni veb-sajt kako bi ostali bili informisani o najavljenim događajima
- Obezbediti doprinos za godišnji regionalni izveštaj na temu „Naše zajedničko nasleđe“ na centralnom Kosovu
- Obezbediti odgovarajuće označavanje za lokalitete koji su spremni za turizam
- Testirati kulturne proizvode i marketinške stilove u regionu, svako u okviru svoje de-latnosti
- Voditi računa o tome da inicijative koje se oslanjaju na nasleđe budu raznovrsne, in-kluzivne i upečatljive kako bi privukle članove zajednice i posetioce

Razviti i koordinisati odgovarajuće prakse za upravljanje i brigu o nasleđu na centralnom Kosovu

- - Organizovati izgradnju kapaciteta za unapređenje veština za upravljanje nasleđem, uključujući i onih za lokalne vodiče
- - Učestvovati u redovnim sastancima/forumima kako bi se podelile informacije o napr-etu i doble informacije o regionalnom programu
- - Poslati brošure i promotivni materijal napravljen na lokalnom nivou PNR koordina-toru

Osmisliti inicijative koje se oslanjaju na turizam na centralnom Kosovu koje su odgov-arajuće za lokalni nivo i održive

- Podržati inicijative malih i srednjih preduzeća (MSP)

Zajednička akcija za čisti vazduh i čistu vodu – opštine Glogovac i Obilić

U ove dve opštine došlo je do alarmantnog industrijskog zagađenja, prvenstveno zbog elektrane Obilić i kompleksa topionice za fero-nikel u Glogovcu. Uticaj zagađenja na kvalitet života je veoma zabrinjavajući, naročito kada je reč o čistom vazduhu i pijaćoj vodi. Oba grada imaju prilično aktivne NVO i istoriju kulturnih aktivnosti u dovoljnoj meri u koje spadaju narodne igre i priče da bi kombinacija ovih elemenata mogla da se iskoristi za podizanje svesti i zagovaranje akcija usmerenih ka postizanju čistog vazduha i pijaće vode. Zajedničkim naporima ova dva grada mogli bi da se iskoriste ovi elementi aktivnog civilnog društva kako bi se usmerili na životnu sredinu i unapređenje saradnje između organa vlasti i zajednica i ovi problem rešili. Identifikacija lokacije sa industrijskim nasleđem i njena transformacija u javno mesto gde bi se energija lokalnih umetnika i civilnog društva kanalisa ka zagovaranju čistog vazduha i pijaće vode i podizanju svesti o njima predstavlja realnu mogućnost. Ti naporbi bi postepeno mogli da se povežu sa observatorijom koja bi se napravila u Klini pod pokroviteljstvom MŽSPP.

Akcija: Određivanje lokaliteta na kome je moguće izvršiti rehabilitaciju i napraviti sveobuhvatan program o kvalitetu vazduha, vode i umetničkim aktivnostima

Partneri: umetnici, članovi zajednice, opštinske vlasti, ŽSPP, MKOS, poslovna zajednica, škole

Opština Gračanica

Opština Gračanica se prostire na površini od oko 131 km² i obuhvata grad Gračanicu i 16 sela. Ukupan broj stanovnika je 10.675, među kojima su Srbi (67,5%), Albanci (23%), Romi (6,9%), Aškalije (0,9%), Goranci (0,2%), Turci (0,1%), Bošnjaci (0,1%) i ostali (0,4%). Za opština su karakteristični poljoprivreda i proizvodnja lokalne rakije, koja je glavni motiv organizacije godišnjeg „Rakija fest“.

Materijalno nasleđe

- Arheološko nalazište Ulpiana (rimsko doba)
- Manastir Gračanica (14. vek)
- Crkva Sv. Dimitrija, selo Sušica (18. vek)

Prirodno nasleđe

- Jezero Badovc (Gračanica)
- Izvor tople vode, selo Kišnica

Nematerijalno nasleđe

- Proizvodnja čvaraka
- Kovački zanat

Preporučene prioritetne akcije koje daju svoj doprinos Regionalnom planu i programu

Podizanje svesti i podsticanje vrednovanja nasleđa na centralnom Kosovu

- Organizovati šetnje po okolini/mestima gde postoji nasleđe kako bi se povećala svest lokalnog stanovništva i oni koji tu žive upoznali sa različitim konceptima nasleđa kao i sa životom u samoj zajednici
- Podrška školskim aktivnostima usmerenim ka podizanju svesti u opštini
- Koristiti regionalni logo za pravljenje brenda
- Obezbediti redovno prikupljanje otpada i podizanje svesti o važnosti čiste životne sredine

Manastir Gračanica, XIV vek

Preduzeti neophodne mere kako bi se zaštitilo nasleđe na centralnom Kosovu

- Istražiti i identifikovati jedinstvene tradicionalne običaje, igre i nasleđe u Gračanici kako bi se oni dokumentovali u skladu sa smernicama
- Napraviti mapu za sva graditeljska, pokretna, nematerijalna i prirodna dobra sa relevantnim informacijama i redovno slati nove informacije centralnim vlastima
- Sastaviti spisak građevina pod rizikom u opštini i izvestiti RKRK za region Prištine i opštinu

Izraditi i podsticati detaljnu ocenu, integrisani projekat i planiranje u okviru dobrog Plana za upravljanje nasleđem na centralnom Kosovu

- Utvrditi neophodne standarde za turističke usluge i obezbediti obuku za pružaoce usluga na lokalnom nivou
- Napraviti jasnu i ažuriranu mapu turizma koji se oslanja na nasleđe sa svom imovinom koja je spremna za posetioce
- Redovno ažurirati regionalni veb-sajt kako bi i drugi bili informisani o najavljenim događajima
- Obezbediti doprinos za godišnji regionalni izveštaj na temu „Naše zajedničko nasleđe“ na centralnom Kosovu
- Obezbediti odgovarajuće označavanje za lokalitete koji su spremni za turizam
- Testirati kulturne proizvode i marketinške stilove u regionu, svako u okviru svoje de-latnosti
- Voditi računa o tome da inicijative koje se oslanjaju na nasleđe budu raznovrsne, in-kluzivne i upečatljive kako bi privukle članove zajednice i posetioce

Razviti i koordinisati odgovarajuće prakse za upravljanje i brigu o nasleđu na centralnom Kosovu

- Organizovati izgradnju kapaciteta za unapređenje veština za upravljanje nasleđem, uključujući i onih za lokalne vodiče
- Učestvovati u redovnim sastancima/forumima kako bi se podelile informacije o napr-etku i doble informacije o regionalnom programu
- Poslati brošure i promotivni materijal napravljen na lokalnom nivou PNR koordinatoru

Osmisliti inicijative koje se oslanjaju na turizam na centralnom Kosovu koje su odgov-arajuće za lokalni nivo i održive

- Podržati inicijative malih i srednjih preduzeća (MSP)

Šetnje po okolini Gračanice

Arheološko nalazište Ulpiana i manastir Gračanica jesu poznata mesta u opštini koja i sada privlače posetioce. Tokom proteklih godina, živopisna umetnička scena u Gračanici pokazala se kao veoma aktivan činilac u privlačenju posetilaca i umetnika. Pored toga Gračanica ima jedinstvenu gastronomsku ponudu sa karakterističnim domaćim proizvodima (domaća rakija i čvarci) na prijatnim lokacijama. Osmišljavanje "Šetnje po Gračanici" sa ponudom mini ture kulture, u kojoj bi bili uključeni obilasci lokaliteta i gde bi se uživalo u umetničkim izvođenjima i drugim događajima, kao i u lokalnoj gastronomiji koju ova zajednica s ponosom nudi, predstavlja odličnu priliku. Neophodno je da se ovi resursi koji već postoje dobro koordinišu i ponude u paketu uz aktivno učešće zajednice. Uz kombinaciju lokaliteta sa nasleđem, običaja koji spadaju u nematerijalno nasleđe i proizvoda kulture, ova oblast bi mogla da postane odredište za mnoge lokalne stanovnike i posetioce, umetnike i omladinu, nudeći pozitivno iskustvo integrisanog pristupa nasleđu i turizmu.

Akcija: Konsultacije sa zajednicom, utvrđivanje staze (maršrute), određivanje partnera koji će učestvovati, prikupljanje podataka, orientacija i obuka javnosti i firmi, postavljanje signalizacije, periodični kalendar aktivnosti, promotivne aktivnosti

Partneri: opštinske vlasti, poslovni sektor, zajednica, OCD, škole, Institut za arheologiju

Porodična grobnica, arheološki lokalitet Ulpiana,
opština Gračanica

Opština Lipljan

Opština Lipljan se prostire na površini od oko 422 km² i uključuje grad Lipljan i 62 sela. Ima 57.605 stanovnika i sastoji se od Albanaca (94,5%), Aškalija (3,1%), Srba (0,8%), Roma (0,5%), Turaka (0,2%), Bošnjaka (0,07%) i ostalih (0,4%).

Materijalno nasleđe

- Arheološko nalazište Gradište (neolit)
- Pravoslavna Crkva Vavedenja Bogorodičinog u Lipljanu (14. vek)
- Narodna arhitektura u Janjevu (19/20. vek)

Prirodno nasleđe

- Mermerna pećina u Gradimlju
- Park prirode Lipovica, selo Lipovica
- Izvor termalne vode, Banjica

Nematerijalno nasleđe

- Tradicionalne verske etničkih Hrvata

Preporučene prioritetne akcije koje daju svoj doprinos Regionalnom planu i programu

Podizanje svesti i podsticanje vrednovanja nasleđa na centralnom Kosovu

- Organizovati šetnje po okolini/mestima gde postoji nasleđe kako bi se povećala svest lokalnog stanovništva i oni koji tu žive upoznali sa različitim konceptima nasleđa kao i sa životom u samoj zajednici
- Podrška školskim aktivnostima usmerenim ka podizanju svesti u opštini
- Koristiti regionalni logo za pravljenje brenda
- Obezbediti redovno prikupljanje otpada i podizanje svesti o važnosti čiste životne sredine

Panorama Janjeva, opština Lipljan

Preduzeti neophodne mere kako bi se zaštitilo nasleđe na centralnom Kosovu

- Istražiti i identifikovati jedinstvene tradicionalne običaje, igre i nasleđe u Lipljanu kako bi se oni dokumentovali u skladu sa smernicama
- Napraviti mapu za sva graditeljska, pokretna, nematerijalna i prirodna dobra sa relevantnim informacijama i redovno slati nove informacije centralnim vlastima
- Sastaviti spisak građevina pod rizikom u opštini i izvestiti RKRK za region Prištine i opštinu

Izraditi i podsticati detaljnu ocenu, integrisani projekat i planiranje u okviru dobrog Plana za upravljanje nasleđem na centralnom Kosovu

- Utvrditi neophodne standarde za turističke usluge i obezbediti obuku za pružaoce usluga na lokalnom nivou
- Napraviti jasnu i ažuriranu mapu turizma koji se oslanja na nasleđe sa svom imovinom koja je spremna za posetioce
- Redovno ažurirati regionalni veb-sajt kako bi i drugi bili informisani o najavljenim događajima
- Obezbediti doprinos za godišnji regionalni izveštaj na temu „Naše zajedničko nasleđe“ na centralnom Kosovu
- Obezbediti odgovarajuće označavanje za lokalitete koji su spremni za turizam
- Testirati kulturne proizvode i marketinške stilove u regionu, svako u okviru svoje delatnosti
- Voditi računa o tome da inicijative koje se oslanjaju na nasleđe budu raznovrsne, inkluzivne i upečatljive kako bi privukle članove zajednice i posetioce

*Mermerna pećina u Gadimlje,
opština Lipljan*

Razviti i koordinisati odgovarajuće prakse za upravljanje i brigu o nasleđu na centralnom Kosovu

- Organizovati izgradnju kapaciteta za unapređenje veština za upravljanje nasleđem, uključujući i onih za lokalne vodiče
- Učestvovati u redovnim sastancima/forumima kako bi se podelile informacije o napretku i doobile informacije o regionalnom programu
- Poslati brošure i promotivni materijal napravljen na lokalnom nivou PNR koordinatoru

Osmisliti inicijative koje se oslanjaju na turizam na centralnom Kosovu koje su odgovarajuće za lokalni nivo i održive

- Podržati inicijative malih i srednjih preduzeća (MSP)

Lipljanska kuća dijaloga

Janjevo je, uprkos njegovoj veličini, interesantno mesto u kome živi raznoliko stanovništvo. Pored Albanaca i Roma, zajednica Hrvata je veoma aktivna u očuvanju katoličke tradicije, slavljenja različitih verskih praznika kao i drugih običaja zajednice, koje u velikom broju posećuju ostali članovi zajednica bez obzira na njihovo poreklo. Pored toga, Janjevo je uspeло da očuva svoje tradicionalne rezidencijalne objekte okružene prelepim planinskim predelima. S obzirom na vrednost i poštovanje običaja manjinskih grupa, slavljenje multikulturalizma i višestrukih identiteta moglo bi da bude interesantan prilog regionalnom programu.

Akcije: Program za promociju multikulturalnih događaja koji predvode članovi hrvatske zajednice, u kombinaciji sa grupnim tradicijama iz različitih zajednica. Jedna od postojećih tradicionalnih građevina bi mogla da se rehabilituje i da postane „Kuća dijaloga“ gde bi se neprestano mogli organizovati kulturni događaji posvećeni obogaćivanju i promociji međukulturnog razumevanja. U aktivnostima u tom mestu mogli bi da učestvuju umetnici, priovedači, folkloraši, uključujući i poznatog folkloraša iz Janjeva Štjefena Đekovića.

Partneri: opštinske vlasti, lokalni poslovni sektor, predstavnici lokalnih etničkih grupa, NVO

Opština Obilić

Prostirući se na površini od 105 km², ova opština obuhvata grad Obilić i 19 sela. Od ukupnog broja stanovnika od 21.549, tu žive Albanci (92,1%), Romi (3%), Aškalije (2,6%), Srbi (1,2%), Bošnjaci (0,2%), Egipćani (0,1%) i ostali (0,2%).

Materijalno nasleđe

- Grobnica sultana Murata, selo Mazgit (14. vek)
- Barjaktareva grobnica, selo Orlović (15. vek)
- Gazimestan (20. vek)

Prirodno nasleđe

- Staričin kamen, selo Grabovac

Nematerijalno nasleđe

- N/A

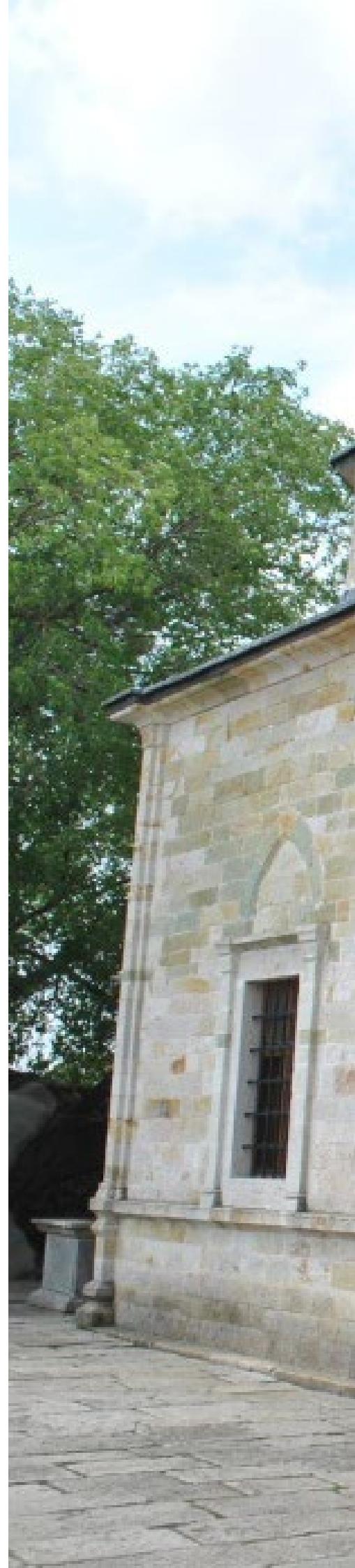
Preporučene prioritetne akcije koje daju svoj doprinos Regionalnom planu i programu

Podizanje svesti i podsticanje vrednovanja nasleđa na centralnom Kosovu

- Organizovati šetnje po okolini/mestima gde postoji nasleđe kako bi se povećala svest lokalnog stanovništva i oni koji tu žive upoznali sa različitim konceptima nasleđa kao i sa životom u samoj zajednici.
- Podrška školskim aktivnostima usmerenim ka podizanju svesti u opštini
- Koristiti regionalni logo za pravljenje brenda
- Obezbediti redovno prikupljanje otpada i podizanje svesti o važnosti čiste životne sredine

Preduzeti neophodne mere kako bi se zaštitilo nasleđe na centralnom Kosovu

- Istražiti i identifikovati jedinstvene tradicionalne običaje, igre i nasleđe u Obiliću kako bi se oni dokumentovali u skladu sa smernicama
- Napraviti mapu za sva graditeljska, pokretna, nematerijalna i prirodna dobra sa relevantnim informacijama i redovno slati nove informacije centralnim vlastima
- Sastaviti spisak građevina pod rizikom u opštini i izvestiti RKRK za region Prištine i opštinu

*Turbe Sultana Murata u Mazgitu,
opština Obilić*

Izraditi i podsticati detaljnu ocenu, integrisani projekat i planiranje u okviru dobrog Plana za upravljanje nasleđem na centralnom Kosovu

- Utvrditi neophodne standarde za turističke usluge i obezbediti obuku za pružaoce usluga na lokalnom nivou
- Napraviti jasnu i ažuriranu mapu turizma koji se oslanja na nasleđe sa svim dobrima koja su spremna za posetioce
- Redovno ažurirati regionalni veb-sajt kako bi ostali bili informisani o najavljenim događajima.
- Obezbediti doprinos za godišnji regionalni izveštaj na temu „Naše zajedničko nasleđe“ na centralnom Kosovu
- Obezbediti odgovarajuće označavanje za lokalitete koji su spremni za turizam
- Testirati kulturne proizvode i marketinške stilove u regionu, svako u okviru svoje de-latnosti
- Voditi računa o tome da inicijative koje se oslanjaju na nasleđe budu raznovrsne, in-kluzivne i upečatljive kako bi privukle članove zajednice i posetioce

Razviti i koordinisati odgovarajuće prakse za upravljanje i brigu o nasleđu na centralnom Kosovu

- Organizovati izgradnju kapaciteta za unapređenje veština za upravljanje nasleđem, uključujući i onih za lokalne vodiče
- Učestvovati u redovnim sastancima/forumima kako bi se podelile informacije o napr-ektu i doble informacije o regionalnom programu
- Poslati brošure i promotivni materijal napravljen na lokalnom nivou PNR koordinatoru

Osmisliti inicijative koje se oslanjaju na turizam na centralnom Kosovu koje su odgovarajuće za lokalni nivo i održive

- Podržati inicijative malih i srednjih preduzeća (MSP)

Zajednička akcija za čisti vazduh i čistu vodu – opštine Glogovac i Obilić

U ove dve opštine došlo je do alarmantnog industrijskog zagađenja, prvenstveno zbog elektrane Obilić i kompleksa topionice za fero-nikel u Glogovcu. Uticaj zagađenja na kvalitet života je veoma zabrinjavajući, naročito kada je reč o čistom vazduhu i pijačoj vodi. Oba grada imaju prilično aktivne NVO i istoriju kulturnih aktivnosti u dovoljnoj meri u koje spadaju narodne igre i priče da bi kombinacija ovih elemenata mogla da se iskoristi za podizanje svesti i zagovaranje akcija usmerenih ka postizanju čistog vazduha i pijače vode. Zajedničkim naporima ova dva grada mogli bi da se iskoriste ovi elementi aktivnog civilnog društva kako bi se usmerili na životnu sredinu i unapređenje saradnje između organa vlasti i zajednica i ovi problem rešili. Identifikacija lokacije sa industrijskim nasleđem i njena transformacija u javno mesto gde bi se energija lokalnih umetnika i civilnog društva kanalisala ka zagovaranju čistog vazduha i pijače vode i podizanju svesti o njima predstavlja realnu mogućnost. Ti naporbi bi postepeno mogli da se povežu sa obesrvatorijom koja bi se napravila u Klini pod pokroviteljstvom MŽSPP.

Akcija: Određivanje lokaliteta na kome je moguće izvršiti rehabilitaciju i napraviti sveobuhvatan program o kvalitetu vazduha, vode i umetničkim aktivnostima

Partneri: umetnici, članovi zajednice, opštinske vlasti, ŽSPP, MKOS, poslovna zajednica, škole.

*Bajraktarovo turbe (XIX vek),
opština Obilić*

Opština Podujevo

Opština Podujevo se prostire na površini od oko 663 km² i obuhvata grad Podujevo i 77 sela. Ukupno ima 88.499 stanovnika, od kojih je Albanaca (98,8%), Aškalija (0,7%), Roma (0,08%) i ostalih (0,04%).

Materijalno nasleđe

- Arheološko nalazište Vindenis, selo Glavnik (rimsko doba)
- Gumnište (arheološko nalazište), selo Surkiš (neolit)
- Vodenica, selo Metohi (19. vek)

Prirodno nasleđe

- Jezero Batlava

Nematerijalno nasleđe

- Sedlarski zanat

Preporučene prioritetne akcije koje daju svoj doprinos Regionalnom planu i programu

Podizanje svesti i podsticanje vrednovanja nasleđa na centralnom Kosovu

- Organizovati šetnje po okolini/mestima gde postoji nasleđe kako bi se povećala svest lokalnog stanovništva i oni koji tu žive upoznali sa različitim konceptima nasleđa kao i sa životom u samoj zajednici
- Podrška školskim aktivnostima usmerenim ka podizanju svesti u opštini
- Koristiti regionalni logo za pravljenje brenda
- Obezbediti redovno prikupljanje otpada i podizanje svesti o važnosti čiste životne sredine

Preduzeti neophodne mere kako bi se zaštitilo nasleđe na centralnom Kosovu

- Istražiti i identifikovati jedinstvene tradicionalne običaje, igre i nasleđe u Podujevu kako bi se oni dokumentovali u skladu sa smernicama
- Napraviti mapu za sva graditeljska, pokretna, nematerijalna i prirodna dobra sa relevantnim informacijama i redovno slati nove informacije centralnim vlastima
- Sastaviti spisak građevina pod rizikom u opštini i izvestiti RKRK za region Prištine i opštinu

*Mermerni sarkofag, rimska doba, detalj, arheološki lokalitet Vindenis,
opština Podujevo (fotografija : MKOS)*

Izraditi i podsticati detaljnu ocenu, integrisani projekat i planiranje u okviru dobrog Plana za upravljanje nasleđem na centralnom Kosovu

- Utvrditi neophodne standarde za turističke usluge i obezbediti obuku za pružaoce usluga na lokalnom nivou
- Napraviti jasnu i ažuriranu mapu turizma koji se oslanja na nasleđe sa svom imovinom koja je spremna za posetioce
- Redovno ažurirati regionalni veb-sajt kako bi i drugi bili informisani o najavljenim događajima.
- Obezbediti doprinos za godišnji regionalni izveštaj na temu „Naše zajedničko nasleđe“ na centralnom Kosovu
- Obezbediti odgovarajuće označavanje za lokalitete koji su spremni za turizam
- Testirati kulturne proizvode i marketinške stilove u regionu, svako u okviru svoje de-latnosti
- Voditi računa o tome da inicijative koje se oslanjaju na nasleđe budu raznovrsne, in-kluzivne i upečatljive kako bi privukle članove zajednice i posetioce

Razviti i koordinisati odgovarajuće prakse za upravljanje i brigu o nasleđu na central-nom Kosovu

- Organizovati izgradnju kapaciteta za unapređenje veština za upravljanje nasleđem, uključujući i onih za lokalne vodiče
- Učestvovati u redovnim sastancima/forumima kako bi se podelile informacije o napr-etku i doble informacije o regionalnom programu
- Poslati brošure i promotivni materijal napravljen na lokalnom nivou PNR koordinatoru

Osmisliti inicijative koje se oslanjaju na turizam na centralnom Kosovu koje su odgov-arajuće za lokalni nivo i održive

- Podržati inicijative malih i srednjih preduzeća (MSP)

Fragment podnog mozaika, rimska doba, arheološki lokalitet
Vindenis, opština Podujevo (fotografija : MKOS)

Zajednička akcija na arheološkim lokalitetima Podujeva i Kosovog Polja

Arheološki lokaliteti koji se nalaze na teritorijama Kosovo Polje (tvrdave na brdima u blizini sela Belačevac i Ariljača) i Podujevo (Gumnište u blizini sela Sukriš (neolit) i Vindenis (rimsko doba), u blizini sela Glavnik, od strane arheologa su protumačeni kao važna naselja iz bronzanog doba i kasne antike. Razumevanje gradskog jezgra ovih istorijskih lokaliteta i njihovo povezivanje sa savremenim životom u regionu predstavlja veliku šansu za zajednice i organe vlasti u ove dve opštine. Ovaj integrativni pristup dveju opština promovisanju njihovog arheološkog nasleđa mogao bi da učini zajednički program bogatijim, dinamičnijim i interesantnijim za učesnike. Osmišljavanje dodatnih aktivnosti na otvorenim prostorima (predelima oko ovih lokacija, uključujući i korišćenje močvara) moglo bi da poveća privlačnost programa za mlade učesnike.

Akcija: Osmišljavanje obrazovnih i rekreacijskih projekata na arheološkim lokalitetima , počevši od podizanja svesti među populacijom, istraživanja koja bi vršili instituti, kao i zajednički strateški plan i plan za upravljanje tih oblasti uz aktivno učešće lokalnih zajednica

Partneri: opština Podujevo, opština Kosovo Polje, Institut za arheologiju, Univerzitet u Prištini, lokalne škole

Opština Priština

Opština Priština obuhvata površinu od oko 572 km² i uključuje grad Prištinu i 40 sela. To je administrativni, politički i kulturni centar Kosova i najgušće naseljena opština. Ukupno broji 198.897 stanovnika, među kojima su Albanci (97,7%), Turci (1%), Aškalije (0,2%), Srbi (0,2%), Bošnjaci (0,2%), Goranci (0,1%) i ostali (0,1%).

Materijalno nasleđe

- Arheološko naselje Predionica, Priština (neolit)
- Arheološko nalazište u Devet Jugovića (neolit)
- Arheološko nalazište Kovac polje, Barilevo (neolit)
- Arheološko nalazište Donja Brnica (kasno bronzano doba/rano gvozdeno doba)
- Nekropola u Matičanima, selo Matičane (rani srednji vek)
- Tvrđava Veletin, selo Šaškovac (rani srednji vek)
- Kraljeva džamija (džamija sultana Fatiha II), Priština (1461)
- Veliki hamam, Priština (15. vek)
- Šedrvan (javna česma), Priština (17–18. vek)
- Jašar pašina džamija, Priština (1835)
- Narodni muzej Kosova, Priština (1889)
- Sahat kula, Priština (kasni 19. vek)
- Osnovna škola „Elena Đika“, Priština (19. vek)
- Tradicionalni rezidencijalni objekat – sedište Udruženja bivših političkih zatvorenika, Priština (19. vek)
- Kuća porodice Hiniler, Priština (19. vek)
- Crkva Sv. Nikole, Priština (19. vek)
- Rezidencijalni kompleks „Emin Điku“ - Etnografski muzej, Priština (19. vek)
- Biblioteka „Hivzi Sulejmani“, Priština (19-20. vek)
- Jevrejsko groblje, Priština (17-20. vek)
- Džamija Bazar, Priština (15. vek)
- Malik pašina rezidencija – sedište Zavoda za zaštitu spomenika Kosova, Priština (19. vek)

Figurina i glava od terakote, arheološki lokalitet u Barilevo,
opština Priština (fotografija : MKOS)

Kuća Ljubana Rudija, detalj, Priština

Prirodno nasleđe

- Regionalni park Germija

Nematerijalno nasleđe

- Umetnost pravljenja okarine
- Flauta i pipeza

Preporučene prioritetne akcije koje daju svoj doprinos Regionalnom planu i programu

Podizanje svesti i podsticanje vrednovanja nasleđa na centralnom Kosovu

- Organizovati šetnje po okolini/mestima gde postoji nasleđe kako bi se povećala svest lokalnog stanovništva i oni koji tu žive upoznali sa različitim konceptima nasleđa kao i sa životom u samoj zajednici
- Podrška školskim aktivnostima usmerenim ka podizanju svesti u opštini
- Koristiti regionalni logo za pravljenje brenda
- Obezbediti redovno prikupljanje otpada i podizanje svesti o važnosti čiste životne sredine

Preduzeti neophodne mere kako bi se zaštitilo nasleđe na centralnom Kosovu

- Istražiti i identifikovati jedinstvene tradicionalne običaje, igre i nasleđe u Prištini kako bi se oni dokumentovali u skladu sa smernicama
- Napraviti mapu za sva graditeljska, pokretna, nematerijalna i prirodna dobra sa relevantnim informacijama i redovno slati nove informacije centralnim vlastima
- Sastaviti spisak građevina pod rizikom u opštini i izvestiti RKRK za region Prištine i opštinu

Izraditi i podsticati detaljnu ocenu, integrисани projekat i planiranje u okviru dobrog Plana za upravljanje nasleđem na centralnom Kosovu

- Utvrditi neophodne standarde za turističke usluge i obezbediti obuku za pružaoce usluga na lokalnom nivou
- Napraviti jasnu i ažuriranu mapu turizma koji se oslanja na nasleđe sa svim dobrima koja su spremna za posetioce
- Redovno ažurirati regionalni veb-sajt kako bi i drugi bili informisani o najavljenim događajima
- Obezbediti doprinos za godišnji regionalni izveštaj na temu „Naše zajedničko nasleđe“ na centralnom Kosovu
- Obezbediti odgovarajuće označavanje za lokalitete koji su spremni za turizam
- Testirati kulturne proizvode i marketinške stilove u regionu, svako u okviru svoje de-latnosti
- Voditi računa o tome da inicijative koje se oslanjaju na nasleđe budu raznovrsne, in-kluzivne i upečatljive kako bi privukle članove zajednice i posetioce

Razviti i koordinisati odgovarajuće prakse za upravljanje i brigu o nasleđu na centralnom Kosovu

- Organizovati izgradnju kapaciteta za unapređenje veština za upravljanje nasleđem, uključujući i onih za lokalne vodiče
- Učestvovati u redovnim sastancima/forumima kako bi se podelile informacije o napr-etku i doble informacije o regionalnom programu
- Poslati brošure i promotivni materijal napravljen na lokalnom nivou PNR koordinatoru.

Osmisliti inicijative koje se oslanjaju na turizam na centralnom Kosovu koje su odgovarajuće za lokalni nivo i održive

- Podržati inicijative malih i srednjih preduzeća (MSP)

Priština – urbana regeneracija na osnovu nasleđa

Istorijska četvrt Prištine, sa brojnim i značajnim spomenicima, javnim prostorima i nekim još uvek „nedirnutim“ mestima, pruža šanse za efikasnu upotrebu javnih prostora. Iako se ovaj deo trenutno nalazi nasred saobraćajne raskrsnice i ne dobija pažnju koju zасlužuje, njegovora zmatranje uz učešće šire publike, moglo bi da dovede do fromiranja veoma privlačnog prostora i zajedničko mesto za okupljanje građana Prištine. Njegova fizička povezanost sa pešačkom zonom bulevara Majke Tereze čini ovo važno nasleđe vidljivim, čime se stvara šansa za prijatno javno mesto i doprinosi kulturnom izgledu urbanog središta. Aktivna umetnička zajednica ovog grada mogla bi da odigra ključnu ulogu u podizanju svesti, u izražavanju podrške i doprinosa oko urbane regeneracije.

Akcija: Osmišljavanje programa za kulturne manifestacije na otvorenim javnim mestima (kao što su Arheološki park, prostori između Kraljeve džamije i Velikog hamama, dvorište zgrade Muzeja Kosova i deo oko stare fontane)

Učesnici: opština Priština, MOKS, turističke agencije, umetničke grupe, članovi zajednice

Radionica Šaćira Hotija, izradivača tradicionalnih muzičkih instrumenata, Priština

08

Etnografski muzej "Emin Điku", stambeni objekat
iz XIX veka, enterijer, detalj, Priština

SPROVOĐENJE PLANA ZA NASLEĐE – NAPREDAK

Tekuće sprovođenje Regionalnog plana za nasleđe najvažniji je deo procesa, a aktivno učešće lokalnih zainteresovanih strana igraće ključnu ulogu u njegovoj efikasnosti.

Budući da je proces Plana za nasleđe testiran i da se pokazalo da uspešno funkcioniše u zapadnom delu Kosova, veza između regiona, posebno razmatranje najboljih praksi u zapadnom delu Kosova, od presudne je važnosti za sprovođenje. Pored toga, postoji nada da će profesionalni odnosi koji su uspostavljeni između Irskog veća za nasleđe, Regionalnog parka prirode Vosges na severu Francuske i Balkanske fondacije za nasleđe u Bugarskoj možda biti od pomoći u narednom periodu kada je reč o stručnoj razmeni tokom faze sprovođenja. Isto tako, zemlje koje učestvuju u Regionalnom programu - PPLR Saveta Evrope ostaju deo mreže koja omogućuje razmenu između tekućih projekata.

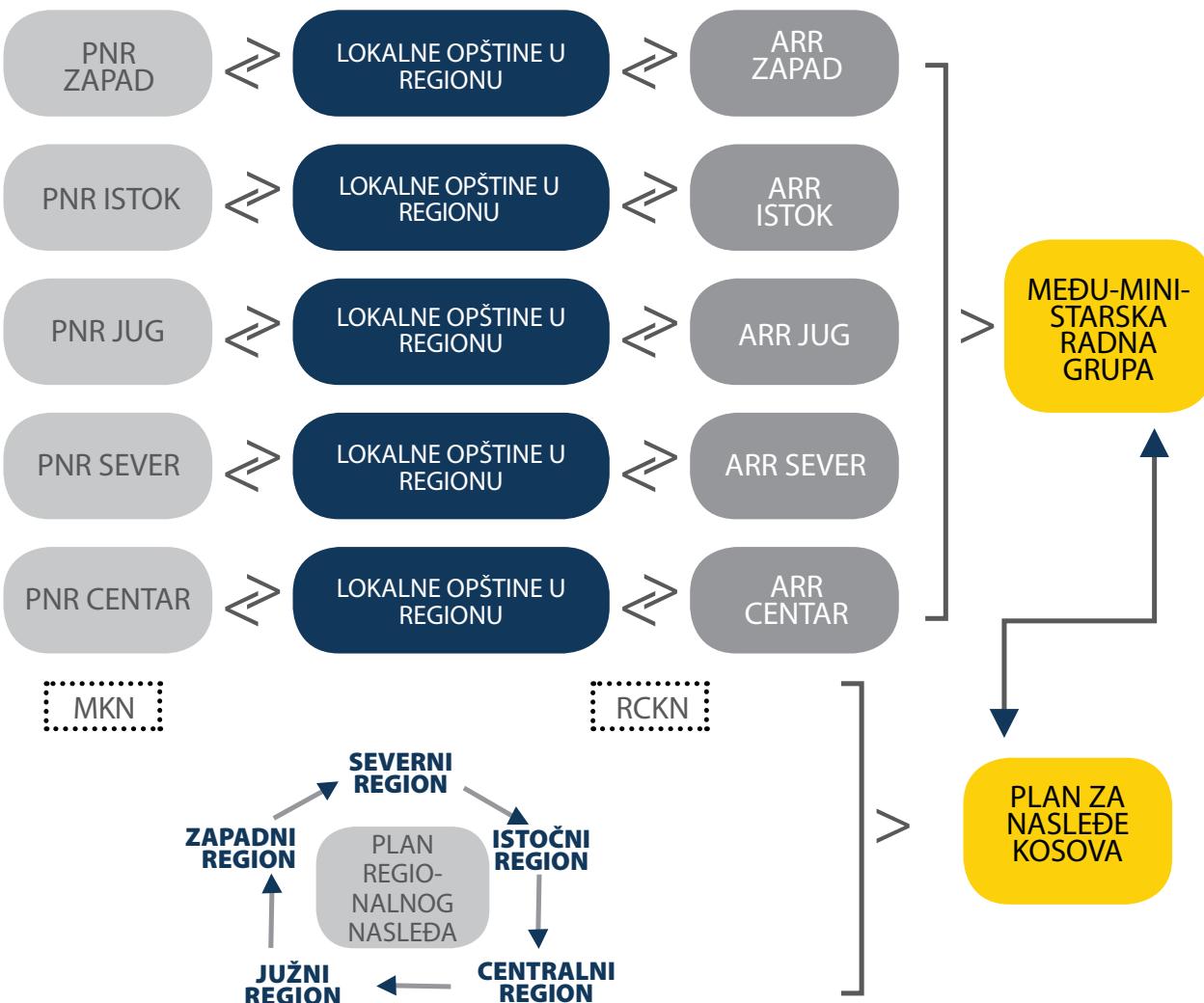
Da bi se ostvarila koordinacija Programa za nasleđe i raznolikost (PNR) za svaki region je odabran po jedan koordinator. Oni omogućuju, koordinišu i prate sprovođenje Plana za nasleđe koji daje

moguće regionalne inicijative uz doprinos nadležnih opština. Stoga, PNR koordinator, uz podršku opština, institucija i zajednica, radi za dobrobit celokupnog regiona. Stalna izgradnja kapaciteta i neprestano unapređenje znanja i veština u ovoj oblasti od presudne su važnosti za proces sprovođenja. PNR koordinator vodi računa o proceni potreba za izgradnju kapaciteta i rešava ih podstičući veze i neprestani dijalog između pojedinaca i zajednica. Dok Plan za nasleđe i njegove preporučene akcije imaju savetodavnu funkciju, promocija i sugestije u vezi kulturnog i prirodnog nasleđa u osmišljavanju inicijativa koje se oslanjaju na nasleđe mogu da variraju u odnosu na sredstva i spremnost opština koje u njima učestvuju. Ovaj početni plan igra važnu ulogu u zbližavanju opština i zajednica u regionu oko zajedničke vizije koju svi dele, koja će postepeno postati sastavni deo lokalnih struktura.

“Tekuće sprovođenje Regionalnog plana za nasleđe najvažniji je deo procesa, a aktivno učešće lokalnih zainteresovanih strana igraće ključnu ulogu u njegovoj efikasnosti.”

Od ovog trenutka nadalje, Plan za nasleđe podstiče jedan dinamični proces u kome će sve zainteresovane strane delovati u duhu solidarnosti i sinergije kako bi doprineli svojim regionalnim ciljevima u njihovim opština u unapredili njihovo angažovanje u drugim opština kako bi od ovog procesa imali koristi na najpozitivniji mogući način. Razmere te koristi protežu se van granica finansijskih sredstava i uključuju praćenje demokratskog učešća svih zajednica u procesu razvoja i unapređenju kvaliteta života i životne sredine.

PROGRAM NASELEĐA I RAZNOLIKOSTI (PNR) I NJEGOVE VEZE SA MZN I MMRG

Na gornjem grafičkom prikazu naznačene su glavne teme. U idealnoj situaciji, predviđeno je da PNR koordinatora finansiraju opštine učesnice u programu u svojim regionima (na osnovu Memoranduma o razumevanju koji će biti potписан, kao što je već urađeno u zapadnom delu Kosova). Oni svoj rad treba da obavljaju imajući u vidu sledećih pet tema:

- Istraživanje,
- Promocija,
- Inovativne akcije,
- Stručno usavršavanje,
- Podrška izradi strategije i Plana za nasleđe.

Ovo su neki od predloženih koraka:

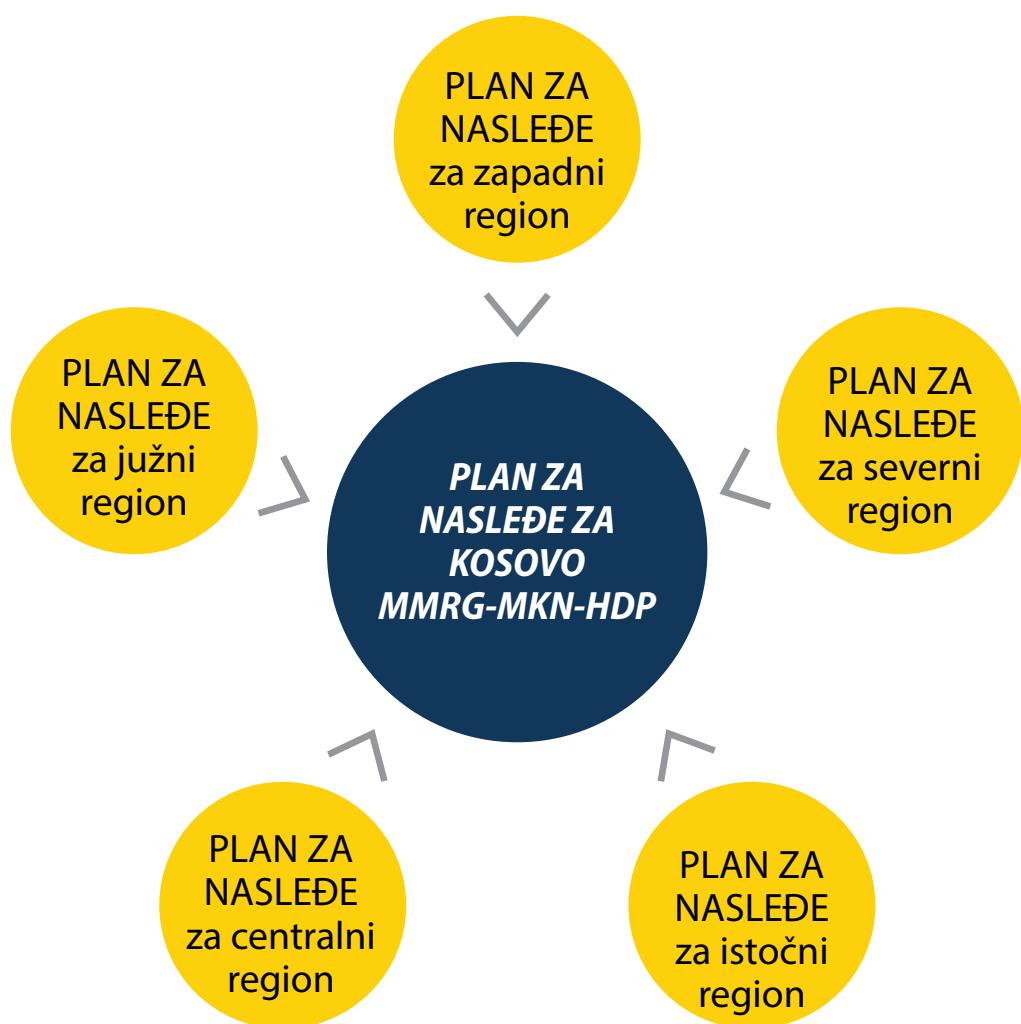
1. Program za nasleđe i raznolikost: koordinatori će biti određeni za svaki od regiona i rukovodiće se istim zajedničkim priručnikom.
2. Uzorni regionalni zajednički programi kao što su Kulturne maršrute (koje se već sprovode u okviru PKRK na zapadu, zajedno sa ostalim inicijativama) iniciraće se od strane koordinatora za PNR u ostalim regionima.
3. Godišnje okupljanje koordinatora PNR-a zajedno sa MKN i MORG.
4. Godišnji izveštaj – Naše zajedničko nasleđe: ova revizija civilnog društva praviće se svake godine kao ključni rezultat procesa plana za nasleđe, u cilju promocije i praćenja njegovog napretka.
5. Planovi za periodičnu reviziju Regionalnih planova za nasleđe (revidiraće se i naknadno ažurirati na svake 3 godine)
6. Lokalne zainteresovane grupe i MKN i MORG, u skladu sa smernicama PNR koordinatora na vreme će napraviti Plan za nasleđa Kosova.
6. Lokalne zainteresovane grupe i MKN i MORG, u skladu sa smernicama PNR koordinatora na vreme će napraviti Izveštaj o Planu za nasleđe Kosova.

Ovo je okvirni scenario. Proces plana za nasleđe je jedan samoregenerišući, ali i dinamičan proces koji će odgovarati na nivo interesovanja, uključenosti i posvećenosti zajednice. Vlasništvo nad ovim procesom će, tokom sledeće godine, preći na lokalne zainteresovane strane i oni će ga s vremenom unaprediti i prilagoditi budućim scenarijima.

Dugoročna strategija

Budući da su Planovi za nasleđe predstavljeni u četiri preostala regiona na Kosovu, danas svih pet regiona – zapad, jug, istok, sever i centar – imaju regionalne planove. Uz pomoć metodologije, alata i primera programa, koji su nastali u okviru PKRK projekta, kao i uspostavljanje koordinatora Programa za nasleđe i raznolikost, uveden je dugoročni model rada.

Iako se Plan za nasleđe odnosi na ceo centralni region Kosova, uspostavljanje veze na opštinskom, regionalnom i centralnom nivou jeste od presudne važnosti za delotvoran i efikasan period sprovođenja. U tom smislu, bliska saradnja između Međuministarske radne grupe *, Mreže zajednica za nasleđe i PNR koordinatora u pet regiona obezbediće integritet procesa i doprineni izradi Plana za nasleđe Kosova.

²Ministarstvo kulture, omladine i sporta, Ministarstvo za zaštitu životne sredine i prostorno planiranje, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju, Ministarstvo za poljoprivredu, šumarstvo i ruralni razvoj, Ministarstvo trgovine i privrede (Sekretarijat za turizam), Ministarstvo za lokalnu samoupravu i upravu

Odabrane reference i izvori

V. Aliu, - F. Drançolli, - Nj. Haliti & A. Zeneli, "Trashëgimia e evidentuar e Kosovës/Evidenti- ranih spomenici na Kosovu/Evidences Monuments of Kosova" Ministry of Culture, Youth and Sports, Priština 2005

Archaeological Guide of Kosovo, Pristina 2012 (MCYS publication)

Database of the MCYS, 2014 (http://dtk.rks-gov.net/tkk_hyrje_en.aspx),

Draft analysis conducted by Cultural Heritage without Borders in the framework of Local Cultural Heritage Plans Program, Kosovo 2014.

Dr. F. Drançolli, Trashëgimia monumentale në Kosovë, Prishtinë 2011

EU CARDs programme for Kosovo (2009). "Sustainable Forest Management for Kosovo-Tech- nical Report: Preliminary Identification of Natura 2000 sites in Kosovo. Prishtinë/Priština

Government of Ireland, "National Heritage Plan", 2002

GTZ on behalf of Department of Tourism, Ministry for Trade & Industry
"Tourism Strategy Kosovo 2010-2020", Ministry of Trade & Industry, Prishtinë/Priština 2010

Heritage Council in association with South Dublin County Council, "Heritage Plan 2010 – 2015/ Plean Oidhreachta, Contae Atha Cliath Theas 2010 -2015". Dublin 2010

Irish Heritage Council, "A Methodology for Local Authority Heritage Officers on the Prepara- tion of County/City Heritage Plans", July 2013

Note: the methodology and examples of Irish heritage plans may be downloaded from the Heritage Council website - <http://www.heritagencouncil.ie/home/>

Mr. Sc. F. Dolli, Arkitektura tradicionale – popullore e Kosovës/Traditional Popular Architec- ture of Kosovo (Catalogue of heritage scientific exhibition – Kosova 2001)

OSCE Mission in Kosovo Factsheet 2014, "Municipal profiles March 2014"

Ekrem Hakki Aynerdi, Avrupa'da Osmanli Mimari Eserleri, Yugoslavia, III.cild. kitab, İstanbul, 1981

Exhibition "Circle of Life", Emin Gjiku Ethnographic Museum (catalogue, PCDK publication), Prishtinë/Priština 2014

Fushe Kosovë/Kosovo Polje Municipality announces the Wetlands of Henc as a Special Protected Zone for birds: <http://kk.rks-gov.net/fushekosome/News/Ne-diten-Boterore-te-Biodi- versitetit-Ligatina-e-He.aspx> (22 May, 2014)

Gadime Cave in Kosovo, Its Geotourist Values and Impacts, GeoJurnal of Tourism and Geo-sites, Year VI, vol.11, May 2013;

Portraits of Historic Districts in Kosovo and the Balkan Region, 2011 (CHwB publication)

Regional Development Agency Center, established with the initiative of the European Commission Liaison Office, Prizren 2009 (<http://www.rda-centre.org>)

Report on the State of Nature 2008-2009, Kosovo Environmental Protection Agency, Prishtina, 2010

Vojislav Djurić, Vizantijske freske u Jugoslaviji, Beograd 1975 (in Serbian, Cyrillic)

PRILOZI

Prilog 1 – Pilot akcije

Godine 2014, u okviru integrativnog pristupa, i kao dodatak istraživanju graditeljskog kulturnog nasleđa i prirodnog nasleđa, istraživani su običaji nematerijalnog nasleđa koji su navedeni u nastavku teksta. To je bio najbitniji deo faze integrativnog rada na terenu i izveštaja studije izvodljivosti kojim je obezbeđena dobra platforma za razvoj Regionalnih planova za nasleđe. Nematerijalno nasleđe koje je popisano identifikovano je i priznato kao nasleđe koje ima vrednost za zajednice, i predstavlja primerke bogatog i raznolikog nasleđa regiona. Nastavkom rada u okviru Plana za nasleđe na listi će se progresivno, u fazama, dodavati novi elementi.

U periodu avgust-oktobar 2014, u sva četiri regiona su sprovedene pilot akcije o običajima nematerijalnog nasleđa, uz podsticanje aktivnog učešća zajednice. Tim pilot akcijama su lokalnim zainteresovanim stranama predstavljeni različiti elementi nematerijalnog nasleđa, čime je svaki region postao veoma karakterističan i jedinstven, a istovremeno se i međusobno nadopunjaju.

Odabrana pilot akcija izvedena u Prištini bila je usmerena na promociju tradicionalnog instrumenta zvanog okarina koju je predstavio Šaćir Hoti, jedini poznati umetnik koji ga pravi, koji i svira ovaj instrument. U okviru projekta PKRK nastao je dokumentarni film o ovom jedinstvenom elementu nematerijalnog kulturnog nasleđa kako bi se povećala zainteresovanost odgovornih za njegovo očuvanje i prenošenje na buduće generacije. Ovaj dokumentarac možete pronaći na www.coe.int/pcdk.

Prilog 2 – Članovi radnih grupa

Glavni partneri

Ministarstvo kulture, omladine i sporta
Regionalni centar za kulturno nasleđe u Prištini
NVO Inicijativa za stabilnost Kosova (ISK)

Regionalna radna grupa

Lindita Hajdari, Sekretariat za kulturu, opština Priština
Nurije Avdiu, Sekretariat za kulturu, Kosovo Polje
Adem Abazi, Sekretariat za kulturu, Novo Brdo,
Basri Hašani, Sekretariat za kulturu, Lipljane
Rifadije Paloja, Sekretariat za kulturu, Obilić
Agim Kastrati, Sekretariat za kulturu, Glogovac
Ilija Mladenović, Sekretariat za kulturu, Gračanica
Nedžmi Balaj, Sekretariat za kulturu, Podujevo,
Merita Gorani Bajri, Regionalni centar za kulturno nasleđe, Priština
Burbuće Bakija Deva, Regionalni centar za kulturno nasleđe, Priština

Članovi međuopštinske radne grupe (Priština, Podujevo i Gračanica)

Lindita Hajdari, Sekretariat za kulturu; Zoja Krasnići, Sekretariat za omladinu; Donika Džemajli, profesor; Merita Bajri, PKRK Priština; Belgijizare Muharemi, predstavnik NVO; Edis Prapaštica, Omladinski savet Prištine; Andi Belegu, omladinski aktivista; Nedžmi Balaj, Sekretariat za kulturu, Oremira Dibrani, književni klub; Adem Ajvani, profesor; Ilirie Balaj, predstavnik NVO; Blinere Hadžiu, omladinski hor; Premon Murati, produkcija/mediji; Bunjamin Hoti, mreža mladih; Raba Hadžiu, predstavnik zajednice; Ilija Mladenović, Sekretariat za kulturu; Boban Todorović, koordinator za kulturno nasleđe; Ivan Todorović, profesor; Gazmend Salijević, predstavnik NVO; Ivan Nikolić, predstavnik NVO; Dragan Josifović, predstavnik zajednice

Članovi međuopštinske radne grupe (Kosovo Polje, Obilić, Lipljan i Glogovac)

Nurije Avdiu, Sekretariat za kulturu; Ali Topali, predstavnik opštine; Elmie Zimeri, sekretariat za obrazovanje; Fehmi Gaši, predstavnik zajednice; Agim Jašari, predstavnik HAN-DIKOS-a; Fatime Plana, Sekretariat za kulturu; Suzana Hašani, predstavnik opštine; Rifadije Paloja, Sekretariat za kulturu; Nazif Šala, Sekretariat za životnu sredinu; Gazmend Mirena, nastavnik; Arđiana Gervala, predstavnik omladine; Eljesah Terbunja, predstavnik HAN-DIKOS-a; Basri Hašani, Sekretariat za kulturu, Selman Jašanica, predstavnik opštine; Bajram Gaši, nastavnik; Fehmi Gajtani, predstavnik zajednice; Denis Gaši, predstavnik NVO; Murat Murati, predstavnik NVO; Điste Dabaj, predstavnik zajednice; Agim Kastrati, Sekretariat za kulturu; Šaban Dobra, predstavnik opštine

Stručnjaci, predstavnici institucija/ovlašćenih i privatnih kompanija koje su učestvovale:

Teri O'Regan, stručnjak Saveta Evrope – Irska
Liam Skot, Veće za nasleđe Irske
Valmira Gaši, stručnjak iz MŽSPP
Fadil Bajraktari, stručnjak iz MŽSPP
Nora Arapi, PKŽK centralna tačka iz MKOS
Uragan Alija, lokalni stručnjak za analizu prikupljenih podataka
Redžep Kćiku, veb-programer
Kompanija ASHA

Prilog 3 – Metodologija izrgrađena učešćem zajednice

a. Tabela

b. Studija slučaja Junik

http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/Publications/Junik-Case-Study_en.pdf

c. Brošura za program Kamenje koje govori

http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/Publications/Stones_en.pdf

d. Studija slučaja Priština

<http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/Publications/20130129-PristinaCS.pdf>

Appendix 4 - Strategic Considerations Checklist in implementing an integrated approach

A. Uključenost zajednice i podizanje svesti

- Obimno neprestano prikupljanje i provera podataka u skladu sa priznatim međunarodnim standardima
- Procena lokalnih struktura, uticaja i problema kako bi se bolje razumele potrebe i želje zainteresovanih strana
- Izgradnja kapaciteta zainteresovanih strana da podignu svest na lokalnom/regionalnom nivou o problemima u vezi sa nasleđem i različitošću
- Saradnja i garancija određenog nivoa koordinacije i doslednosti u pristupu relevantnih partnera
- Promovisanje efikasnog širenja znanja zasnovanog na istraživanju i činjenicama
- Obezbeđivanje uključenosti i učešća svih zajednica i prihvatanje različitih ideja
- Planiranje i preduzimanje istovremenih aktivnosti u cilju podizanja svesti koje će na efikasan način dopreti do zajednica i organa vlasti, obavezno u skladu sa kulturom
- Obezbeđivanje strategija i resursa za lokalne kampanje za podizanje svesti koje su istovremeno i zabavne i obrazovne
- Obezbeđivanje mehanizama za ocenu uticaja

B. Zaštitne mere

- Obezbeđivanje efikasnog sprovođenja sveobuhvatnog i ažuriranog zakonodavstva u cilju zaštite nasleđa
- Korišćenje stručnog znanja o nasleđu
- Izrada odgovarajućih politika, programa i planova za upravljanje
- Neprestano pripremanje spiska i detaljno beleženje različitih kategorija kulturnog nasleđa u skladu sa kriterijumima utvrđenim u Zakonu o kulturnom nasleđu i Smernicama za popisivanje dobara kulturnog nasleđa
- Praćenje i sprovođenje projekata za konzervaciju u skladu sa utvrđenim kriterijumima i procedurama, u skladu sa razumnim zahtevima vlasnika/korisnika i sa programima i planovima lokalnih vlasti
- Imati na umu „Arheološku mapu“ regiona kako bi se mogle preduzeti preventivne akcije ako se planira izgradnja ili druge aktivnosti u oblastima gde postoje arheološke strukture
- Podrška izradi smernica kako bi se podržalo zadržavanje, integracija i unapređenje postojećeg kulturnog i prirodnog blaga
- Biti na oprezu i koristiti svaku priliku da se podstiče partnerstvo u cilju revitalizacije graditeljskog nasleđa između odgovornih institucija, lokalnih vlasti i vlasnika
- Usredsrediti se na dugoročni uticaj u izradi integrisanog pristupa održivoj i integrativnoj mreži nacionalnih parkova i rezervata

C. Planiranje i projektovanje

- Temeljna ocena sa svim zainteresovanim stranama, naročito lokalnim zajednicama
- Realistična analiza organizacionih i operativnih kapaciteta
- Veća saradnja i koordinacija između institucija, civilnog društva i lokalnih vlasti

- Sveobuhvatan Plan za upravljanje nasleđem: postavljanje prioriteta, tehnička ocena i studija izvodljivosti
- Posebno voditi računa o uključivanju marginalizovanih zajednica
- Međukulturalna osetljivost prema postojećim grupama na osnovu godišta, geografske lokacije, sposobnosti, pola, rase, etničke pripadnosti
- Sveobuhvatna analiza opcija za prikupljanje sredstava i situacije na tržištu
- Delotvorna kampanja za informisanje javnosti
- Dobro planiran mehanizam za praćenje i ocenjivanje, imajući u vidu fazu nastavka
- Blagovremeno i tačno dokumentovanje
- Odgovarajuće mogućnosti za stručno usavršavanje

D. Mere za upravljanje zahtevaju da se:

- Ostane veran zadatim parametrima sa kojima su se saglasile zainteresovane strane;
- Obezbedi sistematska kontrola kvaliteta robe i usluga;
- Održava balans između zadataka i procesa;
- Praćenje i ocena tretiraju kao proces učenja;
- Pažljivo usklađuju finansijski i ljudski resursi, i programske aktivnosti;
- Redovno vrše ocene i analiza podataka kako bi se mogli prilagoditi promenama;
- Bude svestan potencijalnih veza i mogućnosti za saradnju kako bi se sačuvali resursi i izgradili partnerski odnosi;
- Zainteresovane strane redovno obaveštavaju o napretku projekta kako bi se pojačala njihova uključenost;
- Promovišu završeni radovi kako bi se pokazao napredak i privukli interni i eksterni donatori, partneri i investitori.

5.5 Kulturno nasleđe i turizam podrazumeva:

- Prepoznavanje činjenice da turizam koji se oslanja na nasleđe može da pruži glavni doprinos razvoju lokalne privrede;
- Prepoznavanje da projekti u vezi sa nasleđem mogu da unaprede turizam kada se izvode u sklopu integrativnog turističkog paketa koji se oslanja na nasleđe. Bilo bi dobro da projekti koji se uklapaju u dobru turističku infrastrukturu i komercijalni razvoj kao što su restorani i pružanje smeštaja dobiju prioritet;
- Obezbeđivanje uključenosti i integrisanja lokalnog stanovništva na mesta gde postoji lokalno nasleđe i sa njim povezan razvoj turizma koji se oslanja na nasleđe;
- Da se prilikom razvoja i predstavljanja turizma koji se oslanja na nasleđe, u svakom trenutku bude osetljiv na kulturnu raznolikost lokalnog stanovništva i turista;
- Nastojanje da se predstavi izbalansirana priča o nasleđu i istoriji regiona, vodeći računa o tome da prezentacije i ponuđene informacije u svakom trenutku budu zasnovane na dobrom stručnom znanju i istraživanju;
- Vođenje računa o tome da se razuman deo prihoda koji se ostvaruje od turizma koji se oslanja na nasleđe usmeri nazad ka očuvanju nasleđa.
- Prepoznavanje činjenice da postoji rizik da iskorišćavanje jedne dimenzije nasleđa u vidu turističke atrakcije u nekoj oblasti može da ugrozi očuvanje ili čak i sam opstanak ostalih nasleđenih resursa u toj oblasti;
- Shvatanje da će turisti koji obilaze nasleđe očekivati standarde koji postoje na međunarodnom nivou kada je reč o lokalnoj fizičkoj i ugostiteljskoj infrastrukturi;
- Pre predstavljanja lokaliteta sa nasleđem kao turističkih atrakcija, vodite računa o tome da se preduzmu neophodne mere za zaštitu nasleđa;

- Pre predstavljanja lokaliteta sa nasleđem kao turističkim atrakcijama, vodite računa o tome da se preduzmu mere za zaštitu zdravlja i bezbednosti;
- Prepoznavanje da nekoordinisani turizam koji se oslanja na nasleđe može da uzrokuje negativan uticaj na lokalno stanovništvo kao što je gubitak privatnosti, veća gužva u saobraćaju, oštećenje imovine i lokalne javne sredine, kao i remećenje lokalnog stila života.

U okviru zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope „Podrška promociji kulturne raznolikosti”, ovaj Plan za nasleđe ucrtava put za ponovno povezivanje, udruživanje i pomirenje između ljudi, njihove zemlje i njihovog nasleđa. Plan poziva i širu dijasporu svake opštine da napiše zajedničku priču o mudrosti, razumevanju i napretku, obezbeđujući svim građanima dinamičan proces za podelu te priče sa susedima i posetiocima.

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država, od kojih su 28 članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Support to the Promotion of Cultural Diversity

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe

<http://europa.eu>

Support to the Promotion of Cultural Diversity

Evropska unija je jedinstveno ekonomsko i političko partnerstvo između 28 demokratskih evropskih zemalja. Njeni ciljevi su mir, prosperitet i sloboda za svojih 500 miliona stanovnika u pravednjem i sigurnijem svetu. Da bi se ovo ostvarilo, zemlje EU su uspostavile radna tela radi vođenja EU i usvajanja svog zakonodavstva. Najbitniji od ovih tela su Evropski parlament (koji predstavlja evropske narode), Savet Evropske unije (koji predstavlja nacionalne vlade) i Evropsku komisiju (koji predstavlja zajednički interes EU).